

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**INDIVIDUACIJA, KARIJERNI CILJEVI TE KARIJERNI OPTIMIZAM MLADIH
NA PRIJELAZU U ODRASLU DOB - USPOREDBA HRVATSKIH I SLOVENSКИH
STUDENATA**

Diplomski rad

Victoria Rauch

Mentor: prof. dr. sc. Gordana Keresteš

Komentor: prof. dr. sc. Melita Puklek Levpušček

Zagreb, 2015.

UVOD	1
<i>Mladi na prijelazu u odraslu dob</i>	<i>1</i>
<i>Individuacija</i>	<i>1</i>
<i>Karijerni ciljevi karijerni optimizam</i>	<i>4</i>
<i>Individuacija i karijerne varijable u sociokulturalnom i ekonomskom kontekstu Hrvatske i Slovenije.....</i>	<i>6</i>
CILJ ISTRAŽIVANJA	9
PROBLEMI	9
HIPOTEZE	9
METODOLOGIJA.....	11
<i>Ispitanici</i>	<i>11</i>
<i>Instrumenti</i>	<i>12</i>
<i>Postupak.....</i>	<i>13</i>
REZULTATI.....	14
<i>Razlike u aspektima individuacije u odnosu s roditeljima, karijernim ciljevima te karijernom optimizmu s obzirom na državu, spol i dob.....</i>	<i>14</i>
<i>Razlike u doprinosu aspekata individuacije u odnosu s roditeljima u objašnjenju karijernih ciljeva te karijernog optimizma</i>	<i>16</i>
RASPRAVA	20
<i>Nacionalne razlike u individuaciji, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu</i>	<i>21</i>
<i>Spolne razlike u individuaciji, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu.....</i>	<i>23</i>
<i>Dobne razlike u individuaciji, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu.....</i>	<i>25</i>
<i>Uloga pripadnosti državi u povezanosti aspekata individuacije u odnosu s roditeljima i karijernih ciljeva te karijernog optimizma na prijelazu u odraslost</i>	<i>27</i>
<i>Metodološka ograničenja i smjernice za buduća istraživanja.....</i>	<i>29</i>
ZAKLJUČAK.....	31
POPIS LITERATURE	32

Individuacija, karijerni ciljevi te karijerni optimizam mladih na prijelazu u odraslu dob - usporedba hrvatskih i slovenskih studenata

Individuation, career goals and career optimism in emerging adults: A comparison between Croatian and Slovene students

SAŽETAK

Ciljevi ovog istraživanja bili su ispitati razlike između hrvatskih i slovenskih studenata u individuaciji u odnosu s majkom i ocem, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu te ispitati razlike u doprinosu individuacije u odnosu s roditeljima u objašnjavanju navedenih karijernih varijabli na hrvatskom i slovenskom uzorku. Aspekti individuacije koji su istraživani su pretjeran nadzor roditelja, samostalno odlučivanje u odnosu s njima te strah od razočarenja roditelja, ujedno i subskale mjernog instrumenta ITEA. Karijerni ciljevi su operacionalizirani kao ekstrinzični i intrinzični u okviru instrumenta Career Goals Scale, a karijerni optimizam je subskala upitnika Career Futures Inventory. U istraživanju je sudjelovalo 288 hrvatskih te 297 slovenskih studenata u dobi od 19 do 31 godine. U skladu s očekivanjima, rezultati analize varijance potvrdili su izraženiju percepciju pretjeranog nadzora roditelja od strane hrvatskih studenata. Potvrđene su i očekivane spolne razlike u individuaciji. Muškarci su više samostalno odlučivali u odnosu s majkom, a žene su više strahovale od razočaranja oba roditelja što je u skladu s teorijom socijalnih uloga. Suprotno od očekivanog, rezultati su ukazali na više samostalnog odlučivanja i intrinzične motivacije hrvatskih studenata, a u karijernom optimizmu nisu utvrđene nacionalne, spolne i dobne razlike. U skladu s hipotezom, potvrđena je veća prediktivnost individuacije u odnosu s roditeljima na hrvatskom uzorku u slučaju ekstrinzičnih i intrinzičnih karijernih ciljeva, dok je, suprotno hipotezi, individuacija prediktivnija na slovenskom uzorku u slučaju karijernog optimizma.

Ključne riječi: individuacija, karijerni ciljevi, karijerni optimizam, prijelaz u odraslu dob

ABSTRACT

The aims of this study were to examine the differences between Croatian and Slovene students in aspects of individuation in relation to mother and father, career goals and career optimism and to examine the differences in the contribution of individuation aspects to career goals and optimism between those two samples. The examined aspects of individuation were parent's intrusiveness, self-reliance in relationships with parents and fear of disappointing parents, measured with ITEA. Career goals were operationalized as extrinsic and intrinsic and measured with the Career Goals Scale while career optimism is a subscale of the Career Futures Inventory. The research was conducted among 288 Croatian and 297 Slovene students aged 19 to 31. ANOVA results revealed that Croatian students perceive their parents to be more intrusive in comparison to Slovene students. Also, expected gender differences in individuation were confirmed. Men were more self-reliant in relationships with their mothers while women had higher fear of disappointing their parents. Unexpectedly, results revealed more self-reliance and intrinsic career motivation among Croatian students while there were no significant national, gender or age differences in career optimism. Finally, it was confirmed that individuation aspects were better predictors of extrinsic and intrinsic career motivation for Croatian students and, contrary to our hypothesis, of career optimism for Slovene students.

Key words: individuation, career goals, career optimism, emerging adulthood

UVOD

Mladi na prijelazu u odraslu dob

Popularni američki časopis Time jedno svoje izdanje iz 2005. posvetio je mladima koji se nalaze u relativno novom razvojnem razdoblju. Nazvani su *twixteri* što dolazi od engleske riječi *betwixt* koja označava međupoložaj, a naslov koji je pratio ovaj fenomen, formiran u posljednjih tridesetak godina, bio je „Oni jednostavno neće odrasti“. Uz navedeni pojam uvriježen u urbanoj kulturi, postoji i stručni psihološki pojam *emerging adulthood* (hrv. prijelaz u odraslu dob; prijelaz u odraslost ili predodraslost). Uveo ga je Jeffrey Jensen Arnett (2000) te ga definirao kao razdoblje između adolescencije i odrasle dobi (18-25 godina). U kasnijim radovima ga produžuje do 29. godine (Arnett, 2004a), a Zupančič (2011) pak izvješćuje o trendu produljenja i na rane tridesete. Korijene ovog pojma nalazimo i u radovima poznatog razvojnog teoretičara Eriksona (1950, 1968; prema Arnett, 2000). Iako nije izdvojio i imenovao zasebnu fazu koja bi bila potpuno analogna Arnettovoj, Erikson govori o *produženoj adolescenciji* tipičnoj za industrijalizirana društva te o *psihosocijalnom moratoriju* za koji je karakteristično eksperimentiranje ulogama u svrhu pronalaženja svoje niše u društvu. Glavna karakteristika prijelaza u odraslost jest odgoda. Odgađaju se napuštanje roditeljskog doma, financijsko osamostaljivanje, stupanje u brak i roditeljstvo, a povećava se uključivanje u tercijarno obrazovanje te produžuje trajanje tercijarnog obrazovanja. To je razdoblje nestabilnosti i promjena s obzirom na to da većina mladih još ne zna gdje će ih eksploracija identiteta odvesti, ali i razdoblje mogućnosti, slobode izbora i raznovrsnosti životnih stilova. Sažeto, mladi ga koriste kao pripremu za preuzimanje partnerskih, radnih i roditeljskih uloga (Arnett, 2004a).

Individuacija

S obzirom na to da se mladi još uvijek snažno oslanjaju na obitelj kao izvor podrške, kako bi bili uspješni u preuzimanju prethodno navedenih uloga, oni s roditeljima moraju razviti uravnotežen odnos. Drugim riječima, veliku važnost u tom razdoblju ima *individuacija*. Ona je definirana kao proces koji omogućuje razvoj vlastitog identiteta, odvojenog od roditelja, no i istovremeno zadržavanje povezanosti s njima kao izvorima

savjeta i psihološke podrške (Smollar i Youniss, 1989). Korijeni tog pojma naziru se u radu Margaret Mahler (Mahler, Pine i Bergman, 1975, prema Kruse i Walper, 2008) koja se usmjerila na istraživanje stjecanja individualnih karakteristika u ranom djetinjstvu. Blos (1967; prema Kruse i Walper, 2008) je pak govorio o individuaciji u adolescenciji, a postoji i pojam *treće individuacije* koja se definira kao proces elaboracije pojma o sebi i diferenciranja u odnosu na druge objekte koji se javlja u razvojnoj fazi rane (20 do 40 godina) i srednje (40 do 60 godina) odraslosti. Naime, iako je diferencijacija od roditelja i vršnjaka karakteristična uglavnom za djetinjstvo i adolescenciju, sposobnost funkcioniranja nezavisno od intrapsihičkih reprezentacija roditelja, kao karakteristika stečena u tim ranijim razvojnim razdobljima, nastavlja sazrijevati kroz mladu odraslu dob (Colarusso, 1990).

Pristup istraživanju individuacije može biti tipološki ili dimenzionalan. Tipološki, odnosno pristup usmjeren na osobu, je u većoj mjeri holistički pristup klasificiranja pojedinaca koji rezultira profilima, tj. prikazima položaja pojedinaca na svim ispitivanim dimenzijama (Puklek i Gril, 2010). Kruse i Walperova (2008) su na uzorku adolescenata dobili 3, odnosno 4 tipa individuacije ovisno o tome radi li se o odnosu s majkom ili s ocem te ovisno o izraženosti pojedinih dimenzija kao što su negiranje privrženosti, potreba za skrbi, ambivalentnost, strah od uskraćivanja roditeljske ljubavi te anksioznost povezana s gubitkom identiteta uslijed pretjerane uključenosti. Kada je riječ o odnosu s majkom, tipovi individuacije su sigurna, nesigurno ambivalentna i izbjegavajuća, dok je u odnosu s ocem identificirana još i neuključena/izolirana individuacija. Kao što možemo primjetiti, navedeni tipovi su vrlo slični tipovima privrženosti Bartolomewljeve i Horowitz (1991). Dimenzionalni, odnosno pristup usmjeren na varijable, se pak usmjerava na analizu pojedinačnih aspekata individuacije, a ujedno je i pristup korišten u našem istraživanju. U ovom radu individuaciju smo operacionalizirali trima dimenzijama iz instrumenta koji je specijaliziran za mjerenje tog konstrukta u razdoblju prijelaza u odraslost, The Individuation Test for Emerging Adults - ITEA (Komidar, Zupančič, Sočan i Puklek Levpušček, 2013). Odnosi se na mjeru u kojoj pojedinci percipiraju pretjeran nadzor svojih roditelja, samostalno odlučuju i preuzimaju odgovornost te strahuju od razočaranja svojih roditelja. Aspekti ovako operacionalizirane individuacije su i povezanost s roditeljima te traženje roditeljske podrške, no u ovom istraživanju usmjerili smo se na prva tri. Razlog

tomu je naša motivacija da se usmjerimo na aspekte koje možemo najjasnije povezati s kontrolirajućim, odnosno roditeljstvom koje podupire autonomiju. Naime, postoje mnogi dokazi o utjecaju tih dimenzija roditeljstva na niz važnih ishoda u ranijim životnim razdobljima, ali i poslije adolescencije (Grolnick i Ryan, 1989; Middleton i Loughhead, 1993). Također, reduciranjem individuacije na taj način smo doprinijeli i ekonomičnosti s obzirom na velik broj drugih varijabli koje smo željeli istražiti.

U kontekstu spolnih razlika u individuaciji, važno je spomenuti teoriju socijalnih uloga po kojoj se od žena očekuje da skrbe za druge, a od muškaraca da djeluju samostalno (Eagly, 1987). U skladu s tim, žene i muškarci usvajaju različite strategije za razvijanje osobnog identiteta. Žene su više usmjerene na zajednicu tj. definiraju sebe kroz odnose s drugima, a muškarci preuzimaju asertivne uloge (Gilligan, 1982). Konstrukat sličan pretjeranom nadzoru koji istražujemo je psihološka kontrola. Odnosi se na inhibiciju psihološkog razvoja djeteta korištenjem raznih metoda među kojima je i pretjerana osobna kontrola (posesivnost, zaštitnička nastrojenost) (Barber, 1996), a istraživanja upućuju na to da ju muškarci percipiraju kao izraženiju u svojim odnosima s roditeljima (Barber, 1996).

Kada je riječ o dobi, s njenim porastom raste i neovisnost koja se očituje u sve izraženijem samostalnom odlučivanju i preuzimanju odgovornosti (Sneed i sur., 2006).

Važno je istaknuti i da se utjecaji majke i oca razlikuju, pri čemu se majke percipiraju kao više nadziruće, ali i prihvaćajuće (Burger, Lamp i Rogers, 1975; Stephens, 2009) što ne čudi s obzirom na nalaz koji govori kako su one ujedno i emocionalno uključnije te angažiranije u svakodnevnim aktivnostima djeteta (Stephens, 2009).

Individuacija igra važnu ulogu u nizu razvojnih zadataka i prilagodbi (Kruse i Walper, 2008), a u ovom istraživanju usmjerili smo se na karijeru mladih. Psihodinamski teoretičari su naglašavali važnost obitelji u tom području, međutim često su opovrgavani zbog nedostatka adekvatne empirijske podrške (Boštjančič i Bajec, 2011). Unatoč tome, bitno je napomenuti kako su oni prepoznali ono što je snažno potvrđeno u raznim drugim istraživanjima. Obitelj, točnije varijable obiteljske strukture (zanimanje roditelja) i obiteljske procesne varijable (toplina, podrška, privrženost, autonomija) utječu na mnoge aspekte karijere kao što su područje razvoja karijere i karijerne zrelosti, karijerne mogućnosti i sposobnosti, izbor zanimanja, karijerni identitet, samoeфикаsnost vezana uz

karijerno odlučivanje (Whiston i Keller, 2004). Mladi na prijelazu u odraslost počinju se pitati: “Kakav posao bi za mene bio dugoročno zadovoljavajući?” i “Koja je vjerojatnost da dobijem posao u području koje mi odgovara?” (Arnett, 2004a), a važnu ulogu u pružanju odgovora na ova pitanja imaju upravo roditelji.

Karijerni ciljevi i karijerni optimizam

Specifični karijerni aspekti povezani s navedenim pitanjima, koji su ujedno i tema ovoga rada, su *karijerni ciljevi* te *karijerni optimizam*. Karijerni ciljevi su definirani kao karijerni ishodi čijem postizanju pojedinac teži (Greenhaus i sur., 2000). Pojedinci ih mogu formirati za niz specifičnih karijernih atributa: prihode, hijerarhijski položaj, moć i utjecaj, zanimljiv i izazovan posao, razvoj vještina i ekspertiza, sigurnost posla ili pak doprinos društvu. Na temelju navedenoga, predložena je široka podjela karijernih ciljeva na ekstrinzične i intrinzične. Ekstrinzični su definirani kao mjera u kojoj pojedinčevi karijerni ciljevi uključuju ekstrinzično motivirajuće attribute kao što su vidljiv uspjeh, status i utjecaj unutar organizacije ili društva te financijske nagrade. Intrinzični karijerni ciljevi su pak definirani kao mjera u kojoj pojedinčevi karijerni ciljevi uključuju intrinzično motivirajuće attribute, primjerice kontinuirano usavršavanje, zanimljiv i izazovan posao ili priliku da činimo nešto što će imati utjecaj na društvo (Seibert, Kraimer, Holtom i Pierotti, 2013). Kao što je vidljivo, ekstrinzično, ali i intrinzično motivirani pojedinci nastoje ostvariti društveni utjecaj. Razlika je u tome što je utjecaj na društvo kod ekstrinzično motiviranih osoba nagrada koja pokreće njihovo ponašanje, dok je pozitivan i smislen doprinos društvu kod intrinzično motiviranih osoba aktivnost koja je sama po sebi nagrađujuća. Na te dvije vrste ciljeva se gleda kao na različite, ortogonalne konstrukte koje pojedinci mogu imati izražene u manjoj ili većoj mjeri neovisno jedan o drugome (Seibert i sur., 2013).

Za raspravu o spolnim razlikama u motivaciji, važno je istaknuti feminističku perspektivu (Gilligan, 1982) po kojoj su žene sklonije moralnost definirati kroz odnose s drugim ljudima te vrednovati etiku odgovornosti i brige koju povezujemo s intrinzičnom motivacijom. Suprotno tome, muškarci naglasak stavljaju na individualno postignuće, a takva usmjerenost na instrumentalne motive je pak povezana s ekstrinzičnom motivacijom (Ryan i Deci, 2000). Tako definiranu rodnu diferencijaciju mogli bismo objasniti s

evolucijskog stajališta s obzirom na to da je uloga muškaraca bila osigurati resurse, a žena da se brinu za potomstvo i održavaju dobre međugrupne odnose (Buss, 2012).

Što se tiče dobi, iako istraživanja akademske motivacije pokazuju kako se oba tipa motivacije s godinama smanjuju (Ryan i Deci, 2000), pokazuju i kako se, s porastom dobi, mladi sve manje usmjeravaju na obrazovne, a sve više na karijerne ciljeve (Salmela – Aro, Aunola, Nurmi, 2007). Važno je naglasiti kako pri tom raste i autonomnost njihovog djelovanja (Sneed, 2006), a koja je povezana s pojačanom samomotivacijom (Ryan i Deci, 2000).

Teorijski okvir unutar kojeg je razvijan koncept karijernog optimizma je Scheier i Carverov (1985) konstrukt dispozicijskog optimizma. Karijerni optimizam je definiran kao dispozicija koja nas udešava da očekujemo najbolji mogući ishod ili naglasak stavimo na najpozitivnije aspekte budućeg karijernog razvoja, odnosno predstavlja osjećaj sigurnosti pri karijernom planiranju. Analize konstruktne valjanosti ukazuju na pozitivne korelacije karijernog optimizma s mjerama dispozicijskog optimizma, samoeфикаsnosti, pozitivnog afekta, ekstraverzijom, otvorenosti ka iskustvu, savjesnosti, pouzdanjem vezanim uz rješavanje problema, osobnom kontrolom, poduzetničkim i socijalnim tipom ličnosti i drugim varijablama. Korelacije su negativne kada je riječ o povezanosti s negativnim afektom i neuroticizmom. Također, kontroliranjem navedenih varijabli, potvrđena je inkrementalna valjanost karijernog optimizma u predviđanju karijerne eksploracije (Rottinghaus, 2004, 2005).

Pri razmatranju spolnih razlika u karijernom optimizmu, važno je ukazati na činjenicu da su negativne procjene života kod mladih na prijelazu u odraslu dob češće kod žena, da su žene, u usporedbi s muškarcima, sklonije izjavljivanju da se često osjećaju anksiozno i depresivno (Arnett i Schwab, 2012), da im je samopouzdanje, iako raste kroz razdoblje prijelaza u odraslost, kontinuirano niže od samopouzdanja muškaraca (Arnett, 2007) te da im je teže uskladiti ljubavne i karijerne aspiracije (Arnett, 2004b).

Kada govorimo o dobnim razlikama, iako Arnett (2007) izvještava o povećanju samopouzdanja i osobne dobrobiti kod većine mladih na prijelazu u odraslost, navodi i

kako su ti podaci bazirani na intervjuima provedenima u Americi i Danskoj te kako ne isključuje mogućnost razlikovanja na drugim uzorcima. Naime, poznato je i kako kod dijela mladih dolazi do narušavanja mentalnog zdravlja uslijed preplavljenih kapaciteta za suočavanje, smanjenja strukture i podrške te općenite neprilagođenosti kontekstu (Schulenberg i Zarett, 2006). Znatnu količinu stresa uzrokuje prijelaz s fakulteta na tržište rada (Arnett, 2007) koji se događa u starijoj dobi što je, u slučaju hrvatske i slovenske populacije, možebitno potencirano slabijim ekonomskim razvojem te većom prethodnom ovisnošću o obitelji, karakterističnom za južnoeuropske zemlje (Flere i sur., 2013; Zupančič, Komidar i Puklek Levpušček, 2014).

Individuacija i karijerne varijable u sociokulturalnom i ekonomskom kontekstu Hrvatske i Slovenije

Međunacionalne usporedbe su vrijedna strategija procjene utjecaja šireg kulturalnog, političkog i institucionalnog konteksta na odabrane varijable (Yu, 2015). U nastavku donosimo pregled faktora za koje smo pretpostavili da bi mogli utjecati na međunacionalne razlike u ovom istraživanju.

Razvoj pod utjecajem mnogih različitih kultura je ono što je, između ostalog, zajedničko hrvatskoj i slovenskoj prošlosti te bi nas to moglo voditi u smjeru zaključivanja o podjednakim razinama individuacije, karijernim motivima i karijernom optimizmu. Unatoč tomu, važno je napomenuti da su grčka, rimska, keltska, ilirska, austrijska, mađarska, bizantska i islamska kultura također ostavile i svoje jedinstvene otiske na povijest obje države (Sindik, Mandić, Schiefner i Kondrič, 2013).

Opravdanje za istraživanje razlika između ove dvije države proizlazi i iz činjenice da je slovenska gospodarska tranzicija odstupala od prevladavajućih uzoraka postavljenih na početku istočnoeuropskih tranzicija te je njen gospodarski rast bio stabilan već od izlaska iz transformacijske recesije pa sve do danas. Također, do izlaska iz recesije je došlo razmjerno rano, već u 1993. (Kračun, 2005). Kada je riječ o mladima na prijelazu u odraslost, postotak mladih koji je bio u riziku od siromaštva je za Sloveniju bio znatno manji nego što je bio za zemlje u EU-27 ili EU-15. Točnije, podaci pokazuju kako je stopa siromaštva u Sloveniji u 2011. bila oko polovice vrijednosti stope zemalja EU-27 ili

EU-15 što sugerira to da slovenski mladi u rasponu od 16. do 24. godine uživaju status druge najbolje relativne pozicije u cijelom EU-27 području. Eurostat podaci također ukazuju na to da je, dok su mladi Europljani u rasponu dobi od 16. do 24. godine bili više izloženi riziku od siromaštva nego prosječni Europljanin (16-64 godine), u Sloveniji situacija bila suprotna. Podaci iz 2012., koji su rezultat usporedbe Hrvatske i Europske unije, pak ukazuju na hrvatski najniži postotak zaposlenih te, za ovaj kontekst najvažnije, gotovo dvostruko veću stopu nezaposlenosti mladih od 25 godina. S druge strane, udio privremeno i djelomično zaposlenih osoba u rasponu od 15. do 24. godine u Sloveniji nadmašuje udio navedene skupine u ekonomski najrazvijenijim zemljama Europe (EU-15) te u Europskoj Uniji kao cjelini (EU-27), a povećavao se kroz proteklo desetljeće (Flere i sur., 2013). Istraživanje koje se bavilo usporedbom Hrvatske, Slovenije i Kosova ukazuje na to da upravo Slovenija ima najrazvijeniju ekonomiju (HDR, 2013, Kosovo Human Development Report, 2012; prema Flere i sur., 2013).

Prethodno navedeni nalazi su od posebne važnosti ako uzmemo u obzir da istraživanja motivacije potvrđuju utjecaj socioekonomskog statusa na redefiniranje karijernih aspiracija (Domenico i Jones, 2006). Kada su nam resursi dostupni, usmjeravamo se na traženje posla koji je sam po sebi nagrađujuć (intrinzična motivacija). Kada je situacija suprotna, naglasak je na potrazi za resursima koji nedostaju (ekstrinzična motivacija) (Riel, 2015). Također, poznato je i kako umanjen osjećaj autonomije, koji se može javiti u situaciji nedostatnih resursa, dovodi do smanjenja intrinzične motivacije (Ryan i Deci, 2000). Drugim riječima, usmjeravamo se na ono što trebamo, a ne ono što želimo. S obzirom na navedeno, ne iznenađuje da preko četiri petine hrvatskih mladih kao važan razlog za prihvaćanje posla navodi visoku plaću i sigurnost radnog mjesta, a znatno manji dio njih, oko 18%, izjavljuje kako bi pri prihvaćanju posla bili vođeni intrinzičnim motivima (zadovoljstvom poslom i ugodnom radnom atmosferom (Ilišin, 2013).

Kada je riječ o obiteljskim odnosima, većina mladih Slovenaca tvrdi kako dobivaju dovoljno roditeljske emocionalne i instrumentalne potpore, dok ih se manje od jedne petine ne osjeća ugodno kod kuće ili priželjkuje više roditeljske potpore (Rener i sur., 2006; prema Švab i Kuhar, 2012). Ovakvi novi odnosi između mladih i roditelja nazivaju se još i *generacijski mir* te podrazumijevaju odsutnost konflikata koji su karakterizirali prethodne

generacije (Ule, 2000., Ule i Kuhar, 2003; Ule, 2008; Renner i sur., 2008; prema Švab i sur., 2012). U usporedbi s Hrvatskom, manji je postotak slovenskih mladih koji izjavljuju kako imaju vrlo konfliktne odnose s roditeljima, veći postotak onih koji izjavljuju kako se s roditeljima slažu unatoč povremenim konfliktima, te veći postotak izjava o vrlo dobrom slaganju s roditeljima (Flere i sur., 2013). Dakle, razina obiteljske disharmonije je veća u Hrvatskoj, a nalaz je posebno relevantan ako se uzme u obzir da je Hrvatska u samom vrhu EU-28 po postotku mladih između 18. i 34. godine koji žive s roditeljima (Flere i sur., 2013). U suvremenim obiteljima odnosi između roditelja i adolescenata manje su hijerarhijski nego u prošlosti. Roditelji manje zahtijevaju poslušnost, a više prihvaćaju neovisnost adolescenata, traže njihovo mišljenje i objašnjavaju im svoje odluke te su osjetljiviji na potrebe djece (Raboteg-Šarić, 2014). Prvi dokazi da je Slovenija započela proces modernizacije obiteljskih odnosa potječu još iz 19. stoljeća (Flere i sur., 2013).

Očekivanja i norme, koje određuju koju razinu autonomije će mladi i njihovi roditelji smatrati prikladnom, vrlo su različiti te se mijenjaju zajedno sa socijalnim i ekonomskim promjenama u industrijaliziranim društvima (Arnett, 2000). Kao što je već navedeno, Južnoj Europi je općenito, iz ekonomskih, ali i kulturalnih razloga, svojstvena privrženost odgodi napuštanja roditeljskog doma, odnosno visoko je vrednovan osjećaj sigurnosti (Flere i sur., 2013; Zupančič i sur., 2014). No, postoje i određene razlike između Hrvatske i Slovenije. Iako je za Sloveniju, kao i za Hrvatsku, karakterističan vrlo visok postotak izrazito prolongiranog suživota odrasle djece s roditeljima (Švab i sur., 2012), više od polovine slovenskih mladih koji žive s roditeljima, neovisno o statusu zaposlenja, izjavljuje kako bi željelo živjeti u vlastitom kućanstvu kada bi imali dostatna financijska sredstva, dok je taj postotak u Hrvatskoj znatno niži. Također, individualizirano donošenje odluka u odnosu s oba roditelja je izraženije u Sloveniji nego što je u Hrvatskoj.

Model Congera i suradnika (1993), koji govori o ekonomskom stresu te njegovom utjecaju na odgoj i prilagodbu adolescenata omogućuje nam da uz zasebne analize pojedinih ekonomskih i obiteljskih čimbenika razmotrimo i njihovo međudjelovanje. Utvrđeno je kako ekonomski pritisci vode depresiji i demoralizaciji oba roditelja što pak utječe na povećanje bračnih konflikata i narušavanje kvalitete roditeljstva. Mnogo mladih nema demokratski tip podrške roditelja jer roditelji nemaju znanja, sposobnosti ili su

prezaposleni (Raboteg-Šarić, 2014). Važno je istaknuti i da socioekonomski status putem utjecaja na roditeljsku percipiranu samoefikasnost utječe i na karijerne izbore i karijernu samoefikasnost njihove djece (Bandura, Barbaranelli, Caprarai Pastorelli, 2001).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike između hrvatskih i slovenskih studenata u aspektima individuacije u odnosu s roditeljima, karijernim ciljevima i optimizmu te razlike u doprinosu aspekata individuacije u objašnjavanju navedenih karijernih varijabli.

PROBLEMI

1. Ispitati razlike u aspektima individuacije u odnosu s majkom i ocem (pretjeran nadzor roditelja, samostalno odlučivanje i preuzimanje odgovornosti u odnosu s roditeljima, strah odrazočaranja roditelja), karijernim ciljevima (ekstrinzični, intrinzični) i karijernom optimizmu s obzirom na državu, spol i dob.
2. Ispitati razlike u prediktivnosti aspekata individuacije u odnosu s majkom i ocem, uz kontrolu učinaka demografskih varijabli (spol, dob), za karijerne ciljeve i karijerni optimizam u uzorcima hrvatskih i slovenskih studenata.

HIPOTEZE

1. U usporedbi s muškarcima, žene će imati manje izraženu percepciju nadzora roditelja i samostalnog odlučivanja u odnosu s njima te veći strah od razočaranja roditelja. Također, bit će više intrinzično, a manje ekstrinzično motivirane te manje karijerno optimistične nego muškarci. Osnova za očekivanje navedenih spolnih razlika su feministička perspektiva (Gilligan, 1982) i teorija socijalnih uloga (Eagly, 1987) koje ističu da žene sebe definiraju kroz odnose s drugima, dok muškarci, u skladu sa svojom asertivnom muškom ulogom, streme većoj neovisnosti te su više usmjereni na postignuće. Također, važni su i

nalazi koji govore o nižem samopouzdanju žena (Arnett, 2007), većoj anksioznosti (Arnett i Schwab, 2012) i konfliktu između partnerske i radne uloge (Arnett, 2004b), a koji bi se mogli odraziti i na njihov karijerni optimizam.

2. Stariji studenti imat će, u skladu s porastom njihove autonomnosti (Sneed i sur., 2006), manje izraženu percepciju nadzora roditelja i manji strah od razočaranja roditelja te izraženiju percepciju samostalnog odlučivanja u odnosu s roditeljima u usporedbi s mlađim studentima. Stariji studenti također će biti manje ekstrinzično, a više intrinzično karijerno motivirani u skladu s povećanjem djelovanja koje je neovisnije o roditeljskom utjecaju (Sneed i sur., 2006). Bit će manje karijerno optimistični u usporedbi s mlađima zbog stresnosti prijelaza s fakulteta na tržište rada (Arnett, 2007).
3. Hrvatski studenti će, u usporedbi sa slovenskim studentima, percipirati više nadzora roditelja i manje samostalnog odlučivanja u odnosu s njima te imati izraženiji strah od razočaranja majke i oca. Bit će i više ekstrinzično, a manje intrinzično motivirani te manje karijerno optimistični. Hipoteze se temelje na nalazima o slabijoj kvaliteti roditeljstva uslijed financijske krize (Conger i sur., 1993), nalazima o redefiniranju motivacije u ekonomski lošijim uvjetima, pri čemu dolazi do usmjeravanja na osiguravanje resursa (Riel, 2015; Ilišin, 2013) te nalazima o utjecaju socioekonomskog statusa obitelji na karijernu samoeфикаsnost djece preko utjecaja na roditeljsku percipiranu samoeфикаsnost (Bandura i sur., 2001).
4. Prediktivnost individuacije u slučaju ekstrinzičnih i intrinzičnih ciljeva te karijernog optimizma kao kriterija bit će veća na hrvatskom uzorku. O izraženijoj vezi između individuacije i karijernih ciljeva te karijernog optimizma u hrvatskom uzorku pretpostavljamo na osnovu nalaza o manjem postotku samostalnog odlučivanja u odnosu s roditeljima u usporedbi sa slovenskim studentima (Flere i sur., 2013). Kada je riječ o razlikama u individuaciji u odnosu s majkom i ocem, majčinski postupci će biti nešto prediktivniji od očevih i u slovenskom i u hrvatskom uzorku s obzirom na istraživanja koja govore o izraženijem majčinom angažmanu u odgoju djeteta (Stephens, 2009).

METODOLOGIJA

Ispitanici

Ovo istraživanje temelji se na podacima prikupljenim za 288 hrvatskih te 297 slovenskih studenata u sklopu Sveučilišta u Zagrebu i Ljubljani. Struktura uzoraka prema spolu i dobi prikazana je u Tablici 1, pri čemu je važno napomenuti da su ispitanici na mlađe i starije podijeljeni po medijanu (\tilde{x} =21 godina i 10 mjeseci) te da u slovenskom uzorku nedostaje 10 podataka o spolu i 2 podatka o dobi sudionika. U hrvatskom uzorku je 50.7 % studenata društvenog usmjerenja, a 49.3 % prirodoslovno-tehničkog. U slovenskom uzorku je pak 46.5 % studenata bilo s fakulteta društvenog usmjerenja, a 50.5 % prirodoslovno-tehničkog. U hrvatskom uzorku 14.6% mladih žive sami, 3.8% s partnerom/icom, 0.3 % s partnerom/icom kod svojih roditelja, 25.8% djelomično s roditeljima, djelomično sami, 9.1 % djelomično s roditeljima, djelomično s partnerom/icom i 46.3% s roditeljima. U slovenskom uzorku 8.5% mladih žive sami, 3.7% s partnerom, 1.4% s partnerom/icom kod svojih roditelja, 1% s partnerom/icom kod njegovih/njezinih roditelja, 44.1% djelomično s roditeljima, djelomično sami, 7.8% djelomično s roditeljima, djelomično s partnerom/icom i 33.6 % s roditeljima. Dok je u hrvatskom uzorku 58.5 % samaca, a 41.5 % studenata koji su u vezi, 56.1 % slovenskih mladih je u vezi, a 43.9 % su samci.

Tablica 1
Struktura hrvatskog i slovenskog uzorka prema spolu i dobi

	Hrvatski uzorak			Slovenski uzorak		
	Žene	Muškarci	Ukupno	Žene	Muškarci	Ukupno
Mlađi	89	83	172	62	62	124
Stariji	62	54	116	89	72	161
Ukupno	151	137	288	151	134	285

Hi-kvadrat testom provjerili smo statističku značajnost razlika između hrvatskog i slovenskog uzorka po navedenim demografskim varijablama. Žene i muškarci su podjednako zastupljeni u oba uzorka, odnosno ne postoji statistički značajna razlika u varijabli spola (χ^2 (1, N=575)=0.00; p =.965). Vrijednosti za varijablu dobi su χ^2 (1, N=583)=14.92; p <.001 što upućuje na statističku značajnost razlike među uzorcima. Mlađa

dobna skupina zastupljenija je u hrvatskom uzorku, pri čemu je mlađih studenata 59.7% (40.3% starijih), dok je u slovenskom uzorku 43.4% mlađih studenata (56.6% starijih). Značajne razlike postoje i u stanovanju $\chi^2(6, N=582)=29.55$; $p<.001$. Najizraženija razlika se odnosi na opciju djelomično s roditeljima, djelomično sam/a koju je odabralo 44.1% slovenskih studenata naspram 25.8% hrvatskih studenata. Također, u hrvatskom uzorku više mladih živi s roditeljima (46.3%) nego u slovenskom (33.6%), ali i sami (14.6% hrvatskog uzorka i 8.5% slovenskog). Kada je riječ o smjeru studija $\chi^2(1, N=576)=0.34$; $p=.560$ i statusu veze $\chi^2(1, N=583)=0.27$; $p=.606$, razlike nisu statistički značajne.

Instrumenti

The Individuation Test for Emerging Adults (ITEA) (Komidar i sur., 2013) je mjera individuacije. Sastoji se od 38 čestica podijeljenih u 5 subskala, a postoje dvije paralelne forme od kojih se jedna odnosi na procjenu odnosa s majkom, a druga na procjenu odnosa s ocem. Analizama su utvrđene zadovoljavajuća konstruktna valjanost te dobre pouzdanosti svih subskala (Cronbach alfa koeficijenti su između .80 i .92) (Komidar i sur., 2013). Nazivi subskala su: *povezanost (s majkom/ocem)*, *traženje podrške (majke/oca)*, *pretjeran nadzor (od strane majke/oca)*, *samostalno odlučivanje i preuzimanje odgovornosti (u odnosu s majkom/ocem)* te *strah od razočaranja (majke/oca)*. Zadatak ispitanika je izraziti u kojoj mjeri se tvrdnje odnose na njih. Format odgovora je od 1 do 5, pri čemu je 1 – uopće se ne odnosi na mene, a 5 – u potpunosti se odnosi na mene. U ovom istraživanju korištene su samo 3 subskale, a u nastavku će biti prikazane s brojem i primjerima pripadajućih čestica. *Pretjeran nadzor majke/oca* broji 9 čestica, a primjer je: „Mislim da me previše ispituje o mom poslu/studiju.“ *Samostalno odlučivanje i preuzimanje odgovornosti u odnosu s majkom/ocem* je mjereno pomoću 8 čestica, a primjer čestice glasi: „Svoje probleme na poslu ili studiju rješavam neovisno o njemu/njoj“. *Strah od razočaranja majke/oca* sadrži 9 čestica, primjerice: „Bojim se da bi je/ga mogao/la razočarati.“ Rezultati na subskalama formiraju se kao aritmetičke sredine odgovora na česticama. U Prilogu 1 navedeni su svi koeficijenti pouzdanosti dobiveni u našem istraživanju. Raspon vrijednosti Cronbach alfa

koeficijenta na hrvatskom uzorku je od .81 do .92, a na slovenskom uzorku od .81 do .90.

Career Goals Scale (Seibert i sur., 2013) je mjera karijerne motivacije. Točnije, mjeri koliko su karijerni ciljevi *ekstrinzični* (5 čestica), odnosno *intrinzični* (5 čestica). Analizama Seiberta i suradnika (2013) potvrđene su njena faktorska struktura te konstruktna valjanost. Zadatak ispitanika je da izraze u kojoj mjeri se slažu s navedenim izjavama. Format odgovora je od 1 do 5, pri čemu je 1 – uopće se ne slažem, a 5 – u potpunosti se slažem. Primjer čestice kojom se mjere *ekstrinzični karijerni ciljevi* je: „Želim karijeru koja će mi donijeti visok status u društvu“, a *intrinzični karijerni ciljevi*: „Želim u okviru svojeg posla ostvariti pozitivan utjecaj na druge ljude ili društvene probleme“. Konačni rezultati na subskalama formiraju se kao aritmetičke sredine odgovora na česticama. Koeficijenti pouzdanosti, u ovom istraživanju, za hrvatski uzorak iznose: *ekstrinzični* $\alpha=.77$, *intrinzični* $\alpha=.79$, a za slovenski: *ekstrinzični* $\alpha=.78$, *intrinzični* $\alpha=.77$.

Career Futures Inventory (Rottinghaus i sur., 2005) je mjera pozitivnih stavova prema karijernom planiranju. Tri faktora koja ovaj upitnik mjeri su: *karijerna adaptibilnost*, *percipirano znanje* te *karijerni optimizam* koji je istraživao u okviru ovoga rada. Operacionaliziran je kroz 11 čestica, a njegova konstruktna valjanost provjeravana je kroz korelacije s mjerama dispozicijskog optimizma, samoefikasnosti, pozitivnog i negativnog afekta, dimenzija ličnosti iz petfaktorskog modela i dr. Zadatak ispitanika je bio izraziti slaganje s navedenim tvrdnjama. Format odgovora je od 1 – uopće se ne slažem, do 5 – u potpunosti se slažem. Rezultat se formira kao aritmetička sredina odgovora na česticama, uz prijašnje invertiranje čestica 3, 4, 5, 8 i 9 koje ukazuju na manju izraženost karijernog optimizma. U ovom istraživanju, pouzdanost za *karijerni optimizam* na hrvatskom uzorku iznosi: $\alpha=.86$, a na slovenskom: $\alpha=.85$.

Postupak

Prije samog istraživanja su instrumenti, uz pomoć većeg broja ljudi, prevedeni s engleskog na slovenski, a zatim i na hrvatski jezik te su formirane konačne verzije upitnika. Kada je riječ o upitniku individuacije, redoslijed formi za majku i oca je mijenjan kako bi se izbjegao utjecaj percepcije odnosa s jednim roditeljem na percepciju drugog odnosa.

Istraživanje je provedeno na fakultetima i u studentskom domu što znači da je primjena u nekim slučajevima bila grupna, a u nekima individualna. U uputi je ukratko objašnjena svrha istraživanja, istaknuta je anonimnost podataka te su ispitanici zamoljeni da provjere jesu li odgovorili na sva pitanja. Većina studenata je pristala sudjelovati u istraživanju, a prosječno vrijeme ispunjavanja upitnika je bilo 10 minuta. Istraživanje na slovenskom uzorku provedeno je u okviru studentske Erasmus razmjene pod mentorstvom prof. dr. sc. Melite Puklek Levpušček, a zatim i na hrvatskom pod mentorstvom prof. dr. sc. Gordane Keresteš.

REZULTATI

Razlike u aspektima individuacije u odnosu s roditeljima, karijernim ciljevima te karijernom optimizmu s obzirom na državu, spol i dob

Osnovni deskriptivni pokazatelji za glavne varijable istraživanja prikazani su u Prilozima 2-10. U okviru prvog problema provedeno je 9 trosmjernih analiza varijance kako bi se utvrdile razlike u 3 aspekta individuacije u odnosu s majkom i ocem, karijernim ciljevima te karijernom optimizmu s obzirom na državu, spol i dob.

Apsolutne vrijednosti aritmetičkih sredina glavnih varijabli upućuju na jednaku izraženost pojedinih aspekata individuacije u hrvatskom i slovenskom uzorku. U oba uzorka je, u odnosu s oba roditelja, najmanje izražen nadzor roditelja, nešto je veći strah od razočaranja roditelja, a najviše je izraženo samostalno odlučivanje u odnosu s roditeljima. Također, u oba uzorka su nadzor i strah od razočaranja izraženiji u odnosu s majkom, dok je samostalno odlučivanje izraženije u odnosu s ocem. Hrvatski i slovenski studenti su više intrinzično nego ekstrinzično karijerno motivirani te im je karijerni optimizam visok (Prilozi 2-10).

U nastavku će biti opisani rezultati analiza varijance, pri čemu će prikazani biti samo statistički značajni efekti, dok se tablica svih efekata i pripadajućih statističkih vrijednosti nalazi u Prilogu 11.

Analiza *pretjeranog nadzora majke* je ukazala na značajan efekt države, pri čemu je $F(1,573)=14.772$, a razina značajnosti je $p<.001$. Cohenov d je 0.34 što spada u srednju

veličinu učinka. Uvidom u aritmetičke sredine, zaključujemo kako hrvatski studenti imaju izraženiju percepciju nadzora majke u odnosu na slovenske (Prilog 2).

U slučaju *samostalnog odlučivanja u odnosu s majkom*, značajni su efekti države i spola. Za efekt države $F(1,573)=3.83$; $p=0.05$, a veličina učinka je mala ($d=0.16$). F-omjer za efekt spola iznosi $F(1,573)=13.34$, razina značajnosti je $p<.001$, a Cohenov d iznosi 0.52 što je srednja veličina učinka. Kao što možemo iščitati iz Priloga 3, hrvatski studenti te muškarci samostalnije odlučuju u odnosu s majkom.

Samo efekt spola je statistički značajan kada je riječ o *strahu od razočaranja majke*. Vrijednosti su $F(1,573)=34.17$ uz razinu značajnosti $p<.001$, a veličina učinka je srednja, odnosno $d=0.52$. Studentice izražavaju veći strah od razočaranja majke nego studenti (Prilog 4).

Efekt države se pokazao kao jedini statistički značajan kada govorimo o *pretjeranom nadzoru oca*. F-omjer iznosi $F(1,573)=15.68$, dok je razina značajnosti $p<.001$, a veličina efekta srednja, $d=0.35$. Pregled aritmetičkih sredina u Prilogu 5 ukazuje na značajno veću percepciju nadzora od strane oca na hrvatskom nego na slovenskom uzorku.

U slučaju *samostalnog odlučivanja u odnosu s ocem*, niti jedan jednostavan ili interakcijski efekt nije statistički značajan. Drugim riječima, u ovom aspektu individuacije ne postoje značajne razlike s obzirom na državu, spol i dob. Aritmetičke sredine i standardne devijacije nalaze se u Prilogu 6.

Analiza varijance u kojoj je zavisna varijabla bila *strah od razočaranja oca* rezultirala je statistički značajnim efektom spola ($F(1,573)=16.01$, $p<.001$) što znači da studentice imaju izraženiji strah od razočaranja oca u usporedbi sa studentima (Prilog 7), pri čemu je veličina učinka srednja, $d=0.35$.

Ne postoje statistički značajne razlike u *ekstrinzičnoj karijernoj motivaciji* s obzirom na državu, spol i dob. U Prilogu 8 prikazane su pripadajuće aritmetičke sredine.

Efekti države ($F(1,565)=3.81$; $p=.051$) i spola ($F(1,565)=54.38$; $p<.001$) su se pokazali statistički značajnima u slučaju *intrinzičnih karijernih ciljeva*. Za efekt države je veličina učinka mala ($d=0.13$), a za spol velika ($d=0.63$). Nalaz upućuje na to da su žene više intrinzično karijerno motivirane od muškaraca, a isto vrijedi i za hrvatske studente u

usporedbi sa slovenskima (Prilog 9).

Kada je riječ o *karijernom optimizmu*, jedino je interakcijski efekt države, spola i dobi ($F(1,570)=7.58$; $p=.01$; $\eta_p^2=.013$) značajan. Na hrvatskom uzorku su mlađe žene znatno manje karijerno optimistične od muškaraca iste dobi. U skupini starijih studenata spolne razlike u karijernom optimizmu su manje, a studentice su optimističnije od studenata. U slovenskom uzorku rezultati su drugačiji. Mlađe slovenske studentice su više optimistične od mlađih slovenskih studenata, dok su u starijoj dobnoj skupini studenti optimističniji od studentica, pri čemu su dobne razlike puno izraženije za studentice nego studente (Prilog 10). Interakcijski efekt objašnjava 1.3 % varijance karijernog optimizma što spada u malu veličinu učinka.

Razlike u doprinosu aspekata individuacije u odnosu s roditeljima u objašnjenju karijernih ciljeva te karijernog optimizma u hrvatskom i slovenskom uzorku

U okviru drugog problema, provedene su hijerarhijske regresijske analize kako bi se utvrdio doprinos aspekata individuacije u odnosu s majkom i ocem u objašnjenju karijernih ciljeva te karijernog optimizma.

Blokovi prediktora u hijerarhijskim regresijskim analizama bili su sljedeći:

1. kontrolne demografske varijable (spol, dob)
2. aspekti individuacije u odnosu s majkom, odnosno ocem (pretjeran nadzor, samostalno odlučivanje, strah od razočaranja)

S obzirom na to da smo htjeli ispitati razlikuju li se doprinosi navedenih varijabli za dvije različite vrste karijernih ciljeva te karijerni optimizam na hrvatskom i slovenskom uzorku, provedeno je 12 hijerarhijskih regresijskih analiza – za ekstrinzične karijerne ciljeve, intrinzične karijerne ciljeve i karijerni optimizam, odvojeno za hrvatski i slovenski uzorak za svaki od navedenih kriterija te, unutar toga, da bi se utvrdili pojedinačni doprinosi individuacije u odnosu s majkom i ocem te izbjegli mogući efekti multikolinearnosti, odvojene analize za majku i oca. Dob je u analize uključena kao kontinuirana varijabla. Rezultati za Hrvatsku prikazani su u Tablici 2, a Sloveniju u Tablici 3. U slučaju

individuacije u odnosu s ocem su u tablicama, radi veće preglednosti, prikazane samo vrijednosti drugog koraka analiza jer su one iz prvog koraka identične onima dobivenima za majku. Korelacije između svih prediktorskih i kriterijskih varijabli prikazane su u tablici u Prilogu 11.

Kada je riječ o ekstrinzičnim karijernim ciljevima, prvim korakom objašnjeno je 1.2 % varijance za hrvatske studente, a 1.1 % za slovenske što je podjednako te u oba slučaja ne predstavlja značajnu promjenu u odnosu na neobjašnjenu varijancu. Uvođenjem drugog bloka varijabli, objašnjena varijanca se u slučaju hrvatskog uzorka povećava za 15.3% (za oca 14.7%), a slovenskog za 6.8 % (za oca 5.2%). Ove promjene su statistički značajne u odnosu na prethodni korak. Pretjerani nadzor oba roditelja pokazao se kao značajan prediktor za hrvatski uzorak, dok je za slovenski uzorak bio značajan samo pretjerani nadzor oca. Hrvatski studenti koji percipiraju više nadzora od strane svojih roditelja te slovenski studenti koji percipiraju više nadzora od strane oca imaju izraženije ekstrinzične karijerne ciljeve. Strah od razočaranja oba roditelja je značajan prediktor za hrvatske i slovenske studente. Studenti koji imaju izraženiji strah od razočaranja svojih roditelja su više ekstrinzično karijerno motivirani.

U slučaju intrinzičnih karijernih ciljeva, prvim korakom objašnjeno je 8.2 % varijance na hrvatskom te 10.4 % na slovenskom uzorku. U oba slučaja je to statistički značajno više u odnosu na neobjašnjenu varijancu, pri čemu je spol značajan samostalni prediktor. Točnije, hrvatske i slovenske studentice imaju izraženije intrinzične karijerne ciljeve u odnosu na studente. Uslijed dodavanja drugog bloka varijabli, postotak objašnjene varijance za hrvatske studente raste za 6.5% (2.3% za oca), a za slovenske 3.3% (1.4% za oca). Na hrvatskom uzorku su promjene u slučaju odnosa s majkom značajne, pri čemu statistički značajan samostalni doprinos ima samostalno odlučivanje. Hrvatski studenti koji samostalnije odlučuju u odnosu s majkom su više intrinzično karijerno motivirani. Što se slovenskog uzorka tiče, iako rezultati upućuju na statistički značajne promjene u odnosu s majkom, nijedna skala individuacije nema značajan samostalni doprinos pa je na tom uzorku taj nalaz vjerojatno rezultat graničnih p-vrijednosti u slučaju dvije skale individuacije (.06 i .08), odnosno interkorelacija prediktora. Većina interkorelacija je statistički značajna, pri čemu se povezanosti kreću od neznatnih do niskih (Prilog 12).

Tablica 2

Rezultati hijerarhijske regresijske analize za ekstrinzične i intrinzične karijerne ciljeve te karijerni optimizam sa demografskim varijablama i aspektima individuacije kao prediktorima za hrvatski uzorak (N=288)

Blokovi		Ekstrinzični			Intrinzični			Karijerni optimizam		
		Majka		Otac	Majka		Otac	Majka		Otac
		1	2	2	1	2	2	1	2	2
Demografske varijable	Spol	.099	.044	.069	.274***	.301***	.260***	-.066	-.029	-.073
	Dob	-.049	-.004	-.011	.064	.054	.061	.007	-.017	.002
Dimenzije individuacije	Pretjeran nadzor		.217***	.184**		-.111	-.062		-.075	-.074
	Samostalno odlučivanje		.026	.022		.272***	.138*		.115	.027
	Strah od razočaranja		.271***	.284***		.096	.103		-.082	.027
	R	.107	.406	.398	.286	.382	.324	.066	.187	.099
	R ²	.012	.165	.159	.082	.146	.105	.004	.035	.010
	ΔR ²	.012	.153	.147	.082	.065	.023	.004	.031	.005
	F(ΔR ²)	1.635	16.977***	16.198***	12.484***	7.016***	2.386	.622	2.952*	.512
	F ukupno	1.635	10.952***	10.479***	12.484***	9.524***	6.499***	.622	2.025	.554

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica 3

Rezultati hijerarhijske regresijske analize za ekstrinzične i intrinzične karijerne ciljeve te karijerni optimizam sa demografskim varijablama i aspektima individuacije kao prediktorima za slovenski uzorak (N=297)

Blokovi		Ekstrinzični			Intrinzični			Karijerni optimizam		
		Majka		Otac	Majka		Otac	Majka		Otac
		1	2	2	1	2	2	1	2	2
Demografske varijable	Spol	.076	-.009	.052	.314***	.345***	.310***	-.072	.006	-.032
	Dob	-.075	-.043	-.072	.070	.050	.053	-.058	-.097	-.066
Dimenzije individuacije	Pretjeran nadzor		.012	.147*		-.113	-.074		-.106	-.049
	Samostalno odlučivanje		-.016	.034		.107	.086		.144*	-.010
	Strah od razočarenja		.267***	.134*		-.048	.003		-.180**	-.195**
	R	.107	.283	.252	.322	.369	.344	.092	.310	.232
	R ²	.011	.080	.063	.104	.136	.118	.009	.096	.054
	ΔR ²	.011	.068	.052	.104	.033	.014	.009	.088	.045
	F(ΔR ²)	1.630	6.924***	5.166**	16.182***	3.503*	1.510	1.216	9.033***	4.445**
	F ukupno	1.630	4.847***	3.780**	16.182***	8.748***	7.414***	1.216	5.948***	3.171**

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Promjena u postotku varijance koju objašnjavaju aspekti individuacije u odnosu s ocem nije statistički značajna.

Naposljetku, prvi blok varijabli je na hrvatskom uzorku objasnio 0.4%, a na slovenskom 0.9% varijance karijernog optimizma što nije statistički značajno. Drugi blok varijabli je objasnio dodatnih 3.1 % (0.5% za oca) na hrvatskom te 8.8% (4.5% za oca) varijance na slovenskom uzorku. U slučaju hrvatskih studenata, značajna je samo promjena koja je vezana uz odnos s majkom, međutim nema značajnih samostalnih prediktora. Kada je riječ o slovenskim studentima, promjena je značajna u slučaju majke i oca. Samostalan značajni doprinos imaju skala samostalnog odlučivanja i straha od razočaranja. Oni koji su samostalniji u odlučivanju u odnosu s majkom su ujedno i više karijerno optimistični što vrijedi i za one koji imaju manje izražen strah od razočaranja majke i oca.

RASPRAVA

Pregledom literature o individuaciji, karijernoj motivaciji i optimizmu uočili smo neke sličnosti s našim nalazima. Manje su izraženi roditeljski nadzor i strah od razočaranja roditelja dok je samostalno odlučivanje u odnosu s roditeljima više izraženo. To je uočeno i kod hrvatskih i slovenskih studenata što odgovara nalazima o slabljenju roditeljskog utjecaja u razdoblju prijelaza u odraslost (Arnett, 2015). Izraženiji nadzor majke i strah od razočaranja majke te izraženije samostalno odlučivanje u odnosu s ocem je također u skladu s literaturom koja govori o većem majčinskom utjecaju na odgoj (Burger, Lamp i Rogers, 1975; Stephens, 2009). Nadalje, u oba uzorka su izraženiji intrinzični nego ekstrinzični karijerni ciljevi. Za grubu usporedbu nam može poslužiti istraživanje Chaove i Gardnera (2008) u kojem su američki mladi na prijelazu u odraslost, pri rangiranju njima važnih karakteristika posla, istaknuli zanimljiv posao kao najvažniju, dok su visoki prihodi bili na znatno nižem mjestu. Karijerni optimizam je u oba uzorka visok što bismo mogli usporediti s optimizmom američkih mladih na prijelazu u odraslost. Većina njih se slaže s tvrdnjom da će s vremenom od života dobiti ono što priželjkuju (Arnett, 2007). Unatoč sličnostima hrvatskog i slovenskog uzorka, proučavanjem socioekonomskih čimbenika stvoren je i temelj za pretpostavke o njihovim različitostima.

Slovenska modernizacija obiteljskih odnosa nastupila je vrlo rano, a obilježena je većom permisivnošću odnosa (Flere, 2013). S druge strane, ekonomska situacija u Hrvatskoj je lošija nego u Sloveniji, a potvrđen je utjecaj socioekonomskog statusa na smanjenje roditeljske učinkovitosti (Conger i sur., 1993), pri čemu njihova podrška djeci postaje manje demokratska (Raboteg-Šarić, 2014). S obzirom na navedeno, pretpostavili smo da će hrvatski studenti percipirati svoje odnose s roditeljima više kontrolirajućima, odnosno da će u odnosu s njima svoje djelovanje percipirati kao manje autonomno.

Hipoteza o izraženijoj percepciji nadzora roditelja od strane hrvatskih studenata je potvrđena. Čini se kako su obiteljski odnosi u Hrvatskoj sličniji rigidnijem, istočnjačkom obrascu koji opisuje Robilova (2004) nego zapadnom, usmjerenom na individualizaciju. Isto tako, vremenski pritisak ili pak nedostatak znanja o prikladnim roditeljskim postupcima proizašao iz većeg financijskog stresa (Raboteg-Šarić, 2014) jedno je od mogućih objašnjenja dobivenog nalaza.

Samostalno odlučivanje u odnosu s majkom je, suprotno očekivanjima, izraženije u hrvatskom uzorku. Postoje podaci koji ukazuju na manji stupanj samostalnog odlučivanja u odnosu s majkom kada je riječ o hrvatskim mladima u usporedbi sa slovenskima (Flere, 2013), međutim oni nisu potvrđeni u našem istraživanju. Važno je napomenuti kako je riječ o studentskim samoprocjenama samostalnog odlučivanja, a ne o podacima dobivenima na temelju opažanja. U našem istraživanju ispitanici su isključivo studenti, dok je u istraživanju Flere i sur. (2013) dobni raspon bio znatno širi. Ispitanici koji su mlađi od donje dobne granice naših ispitanika su adolescenti za koje je društveno prihvatljivo ovisiti o roditeljima, dok su stariji ispitanici (24-27), koji su bili zastupljeniji u Flereovom istraživanju, vjerojatno svoju autonomiju percipirali manje ugroženom. Drugim riječima, upravo studenti u našem istraživanju nastoje u što većoj mjeri izraziti svoju autonomnost, pri čemu među njima dolazi do većih varijacija koje su možda nacionalno uvjetovane. Hrvatski studenti nastoje više izraziti svoju autonomiju jer je ona u većoj mjeri ugrožena o čemu svjedoče podaci o većem postotku kohabitacije s roditeljima i lošijem ekonomskom položaju Hrvatske (Flere i sur., 2013). Osim psiholoških mehanizama kompenzacije,

moguće je i da hrvatski studenti objektivno preuzimaju više odgovornosti i donose više samostalnih odluka u odnosu s majkom. Bitno je napomenuti i da je veličina ovog efekta jedna od dvije najmanje dobivene u ovom istraživanju (Cohenov $d=0.16$) što svakako treba uzeti u obzir pri interpretaciji nalaza. Također, skalom samostalnog odlučivanja ispitali smo studentsku percepciju preuzimanja odgovornosti u širim područjima kao što su posao ili studij. Specificiranje vrste i težine odluka koju donose omogućilo bi dobivanje potpunije slike o individualiziranom odlučivanju hrvatskih i slovenskih studenata.

Nisu utvrđene statistički značajne međunacionalne razlike u samostalnom odlučivanju u odnosu s ocem. Čini se da je samostalnije djelovanje u odnosu s ocem podjednako izraženo među hrvatskim i slovenskim studentima zbog zajedničkih povijesnih i kulturalnih utjecaja koji su, između ostalog, oblikovali i obiteljske odnose.

Efekt države nije potvrđen kada je riječ o strahu od razočaranja roditelja. Moguće je da hrvatski i slovenski studenti u razdoblju prijelaza u odraslost zaista imaju podjednako izražen taj aspekt individuacije. Međutim, važno je promotriti i međuodnos ispitivanih aspekata individuacije. Bilo bi zanimljivo istražiti mehanizme koji su doveli do izjednačavanja hrvatskih i slovenskih studenata kada je u pitanju strah od razočaranja roditelja. Slovenski studenti imaju manje kontrolirajuće roditelje što je povezano s niskim strahom od neispunjavanja njihovih očekivanja. U slučaju hrvatskih studenata, moguće je kako utvrđeno veće osamostaljivanje u usporedbi sa slovenskim studentima, do kojeg dolazi upravo zbog više kontrolirajućih roditelja, dovodi do manjeg straha od razočaranja.

Kada je riječ o karijernim varijablama, prepostavili smo da će hrvatski studenti biti više ekstrinzično karijerno motivirani. Temelj za hipotezu bila je utvrđena veza između lošijih ekonomskih prilika i karijernih aspiracija. U situaciji ograničenih resursa, usmjeravamo se na njihovo stjecanje (Riel, 2015), dok je smanjenje autonomije uslijed takvih situacija povezano sa smanjenjem intrinzične motivacije (Ryan i Deci, 2000). Očekivali smo da će ekonomski pritisak, ali i roditeljska demoraliziranost koja iz njega proizlazi (Conger i sur., 1993) i utječe na samoeфикаsnost mladih (Bandura, Barbaranelli, Caprarai Pastorelli, 2001) biti povezani s nižim karijernim optimizmom hrvatskih studenata.

Hipoteza o većoj ekstrinzičnoj motiviranosti hrvatskih studenata nije potvrđena.

Također, potpuno u suprotnosti s očekivanim, nalazi upućuju na veću intrinzičnu motivaciju hrvatskih studenata. S obzirom na to da su dosta izražene i ekstrinzična, ali i intrinzična motivacija hrvatskih i slovenskih studenata te je veličina efekta državljanstva za intrinzične ciljeve vrlo mala (Cohenov d iznosi 0.13), moguće je da je motivacija hrvatskih i slovenskih studenata zaista slična. Pojedinci koji su visoko intrinzično motivirani mogu zahtijevati da se njihov rad prepozna što znači da su istovremeno i ekstrinzično motivirani. To posebno dolazi do izražaja kada je riječ o aktivnostima koje uključuju kompleksno rješavanje problema (Amabile, Hennessey, Tighe, 1994). Intrinsicna motivacija je pak vrlo visoko izražena jer je većina studenata vjerojatno sama odabrala što će studirati te se na taj način karijerno opredijelila. Ti faktori vjerojatno znatno više utječu na motivaciju hrvatskih i slovenskih studenata čineći je sličnom, dok lošije ekonomsko stanje u Hrvatskoj nije povezano s karijernom motivacijom u tolikoj mjeri budući da je riječ o populaciji koja još uvijek pretežito živi s roditeljima i o njima financijski ovisi.

Razlika u karijernom optimizmu između hrvatskih i slovenskih studenata nije statistički značajna što također sugerira velike sličnosti među njima. Apsolutne vrijednosti karijernog optimizma su u oba uzorka visoke i jednake, stoga je moguće da je utjecaj lošije ekonomske situacije na karijerni optimizam hrvatskih studenata nezamjetan s obzirom na njihov prolongirani suživot s roditeljima. Istovremeno se, kao i slovenski studenti, više okreću Zapadu i postaju svjesni brojnih mogućnosti koje im nudi globalizacija.

Spolne razlike u individuaciji, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu

O spolnim razlikama u individuaciji hipotetizirali smo na temelju teorije socijalnih uloga koja govori o većem poticanju muškaraca na dominantnost i asertivnost u odnosu s drugima (Eagly, 1987). U skladu s tim, pretpostavili smo da će muškarci percipirati više pretjeranog nadziranja roditelja, više samostalno odlučivati te imati manje izražen strah od razočaranja roditelja.

Muškarci su, za razliku od žena, više samostalno odlučivali u odnosu s majkom što potvrđuje našu hipotezu. Dobiveni rezultati ne iznenađuju s obzirom na to da su važne karakteristike socijalizacije žena međuzavisnost i održavanje odnosa, dok je socijalizacija muškaraca usmjerena na separaciju (Gilligan, 1982). Isto tako, istraživanja upućuju na to da

žene u većoj mjeri gledaju na roditelje kao važan izvor emocionalne podrške u usporedbi s muškarcima (Sneed i sur., 2006).

Žene su imale izraženiji strah od razočaranja oba roditelja što je također u skladu s hipotezom. Odnos roditelja i kćeri obilježen je većom intimnošću i reciprocitetom nego što je odnos roditelja i sinova (Sneed i sur., 2006), stoga je razumljivo da kćeri više strahuju od neispunjavanja roditeljskih očekivanja.

Rezultati pak ukazuju na to da nema spolnih razlika u samostalnom odlučivanju u odnosu s ocem. Jedno od mogućih objašnjenja je da spolne razlike ne dolaze do izražaja s obzirom na očev manji angažman u odgoju djeteta (Stephens i sur., 2009). Naime, ako uzmemo u obzir činjenicu da su majke više kontrolirajuće, ali i prihvaćajuće (Burger, Lamp i Rogers, 1975; Stephens, 2009), odvajanje od njih je veće što bi moglo dovesti i do salijentnijih spolnih varijacija.

Spolne razlike u percepciji nadzora roditelja nisu utvrđene. Međutim, pitanje je čime je uvjetovana percepcija nadzora roditelja kod muškaraca, a čime kod žena. Moguće je da je kod muškaraca zaista u većoj mjeri odraz njihove socijalne uloge, a kod žena posljedica objektivnog kontrolirajućeg roditeljstva. Postoje nalazi koji govore o utjecaju spola djeteta na roditeljske postupke, pri čemu je postupanje strože kada su u pitanju djevojčice u usporedbi s dječacima (Robilova, 2004). To bi djelomično opravdalo temelj naše hipoteze, ali i objasnilo nepostojanje razlike među studentima i studenticama. S obzirom na to da su i nalazi u stručnoj literaturi vrlo nekonzistentni, preporuča se daljnje istraživanje ovih razlika (Bendikas, 2010).

Hipoteze o spolnim razlikama u karijernoj motivaciji temeljili smo na feminističkoj perspektivi Gilliganove (1982), a u karijernom optimizmu na nalazu o izraženijem negativnom afektu mladih žena na prijelazu u odraslost, kontinuirano nižem samopouzdanju te čestom konfliktu ljubavnih i karijernih aspiracija.

Veća intrinzična karijerna motiviranost studentica je potvrđena. Čini se kako na karijerno područje utječe njihova etika odgovornosti i brige koju pak povezujemo s njihovom socijalnom ulogom (Gilligan, 1982). Povezano s karijernim područjem koje smo istraživali, odgovornost se očituje u većoj važnosti koju pridaju zanimljivosti posla te

karijernom rastu i razvoju, a briga u većoj važnosti koju pridaju društveno korisnom utjecaju na zajednicu u okviru svog posla u usporedbi sa studentima, a o čemu svjedoče apsolutne vrijednosti aritmetičkih sredina na relevantnim česticama.

Suprotno očekivanjima, spolne razlike u ekstrinzičnoj karijernoj motiviranosti nisu potvrđene. Objašnjenje treba potražiti u društvenim promjenama, pri čemu je zabilježen porast žena u radnoj snazi i porast njihove zarade (U.S.Bureau of Labor Statistics, 2013). Redefiniranje spolnih uloga koje se odvija na razini društva, odnosno prihvaćanje asertivnosti žena i njihovog usmjeravanja na karijeru, moglo je utjecati i na smanjenje razlika u instrumentalnosti karijerne motivacije između studenata i studentica.

Statistički značajne spolne razlike u karijernom optimizmu nismo dobili. Moguće je da povećanje zastupljenosti žena na radnim mjestima ne utječe samo na karijerne aspiracije tj. usmjerenost prema željenom karijernom cilju (Domenico i Jones, 2006) već i na pozitivnost stavova prema karijernom planiranju, odnosno na karijerni optimizam. Drugo objašnjenje vezano je za konflikt ljubavnih i karijernih aspiracija s kojim se žene susreću, a koji može bitno utječe na karijerni optimizam. Važno je istaknuti kako je razdoblje prijelaza u odraslost pojavno vrlo heterogeno te varira ovisno o kulturi i socioekonomskim prilikama (Arnett, 2004a). Veća je vjerojatnost da će odgađanje samostalnog života s partnerom, braka ili pak roditeljstva biti izraženo u ekonomsko slabije razvijenim zemljama s obzirom na financijsku ovisnost mladih o roditeljima. Posljedično, konflikt između ljubavi i karijere bit će manji te će manje utjecati na pozitivnost stavova prema karijeri.

Dobne razlike u individuaciji, karijernim ciljevima i karijernom optimizmu

Pretpostavili smo da će, u skladu s većom neovisnošću do koje dolazi s porastom dobi (Sneed i sur., 2006), stariji studenti imati manje izraženu percepciju nadzora roditelja, izraženije samostalno odlučivanje u odnosu s roditeljima te manji strah od razočaranja roditelja.

Dobne razlike u aspektima individuacije nisu potvrđene. Mogući razlog je metodološke prirode, odnosno povezan sa strukturom našeg uzorka. Veća zastupljenost najstarijih mladih na prijelazu u odraslost (25-30) bi možda rezultirala značajnim razlikama ako uzmemo u obzir da je u ekonomski slabije razvijenim zemljama i zemljama južne

Europe u kojima je oslanjanje na roditeljsku podršku kulturalna norma (Moreno Mínguez, López Peláez, Segado Sánchez-Cabezudo, 2012; Zupančič i sur., 2014) odgoda osamostaljivanja veća.

Kada su u pitanju karijerne varijable, hipotetizirali smo da će autonomnije djelovanje u starijoj dobi biti povezano s intrinzičnim ciljevima u skladu s nalazima Ryana i Deci (2000), odnosno da će karijerna motivacija biti manje ekstrinzična. Međutim, s obzirom na prijelaz s fakulteta na tržište rada koji je vrlo stresan (Arnett, 2007), očekivali smo da će stariji studenti biti manje karijerno optimistični.

Nisu potvrđene ni očekivane dobne razlike u karijernim ciljevima. Pretpostavljamo kako bi, sukladno kasnijem osamostaljivanju, motivacija bila manje vanjski uvjetovana (ekstrinzična), a više odražavala osobne interese, mogućnosti i želje (intrinzična) da je u našem uzorku veća zastupljenost najstarijih mladih na prijelazu u odraslost (25-30).

Također, ne postoji statistički značajna dobna razlika u karijernom optimizmu. Naime, potrebno je u obzir uzeti i podatak o prolongiranom terciarnom obrazovanju karakterističnom za prijelaz u odraslu dob (Arnett, 2004a). Iako nemamo podatke o godini studija, najvjerojatnije su upravo u najstarijoj dobnoj skupini mladih na prijelazu u odraslost studenti koji su na završnim godinama fakulteta. U skladu s tim, oni su najviše izloženi stresu povezanom s prijelazom na tržište rada te bi se to, da je njihova zastupljenost veća, vjerojatno odrazilo i na karijerni optimizam. Isto tako, moguće je da povezanosti između dobi i individuacije, karijernih ciljeva te karijernog optimizma postoje, ali ne dolaze do izražaja zbog grube kategorijalne podjele na mlađe i na starije kojom se gubi dio informacija o dobi.

Utvrđen je i neočekivan i statistički značajan trostruki interakcijski efekt državljanstva, spola i dobi na karijerni optimizam. Pokazuje se kako su na hrvatskom uzorku mlađe žene manje karijerno optimistične od muškaraca iste dobi. U skupini starijih studenata spolne razlike su nešto manje, ali su studentice optimističnije od studenata. Odnos spola, dobi i karijernog optimizma na slovenskom uzorku je drugačiji nego na hrvatskom. Mlađe slovenske studentice su više optimistične od mlađih slovenskih studenata, dok su u starijoj dobnoj skupini studenti optimističniji od studentica, pri čemu su dobne

razlike izraženije u skupini studentica nego u skupini studenata. S obzirom na to da u literaturi ne postoje nalazi koji bi upućivali na ovaj trend, a u našem istraživanju ova interakcija objašnjava tek 1,3 % varijance karijernog optimizma, mogli pretpostaviti da je dobiveni nalaz posljedica statističkih artefakata.

Uloga pripadnosti državi u povezanosti aspekata individuacije u odnosu s roditeljima i karijernih ciljeva te karijernog optimizma na prijelazu u odraslost

U nastojanju da utvrdimo razlike u prediktivnosti aspekata individuacije u karijernim ciljevima i optimizmu na hrvatskom i slovenskom uzorku, pretpostavili smo da će veza između individuacije i ekstrinzičnih i intrinzičnih karijernih ciljeva te karijernog optimizma biti jača na hrvatskom uzorku. Također smo očekivali da će individuacija u odnosu s majkom više doprinositi objašnjenju karijernih ciljeva i optimizma nego individuacija u odnosu s ocem.

Hipoteze o izraženijem utjecaju odnosa s roditeljima na ekstrinzične i intrinzične karijerne ciljeve na hrvatskom uzorku smo temeljili na činjenici da hrvatski studenti općenito izvještavaju o manjem stupnju individualiziranog odlučivanja (Flere i sur., 2013). Pokazalo se da, u skladu s hipotezom, individuacija zaista objašnjava veći postotak varijance ekstrinzičnih karijernih ciljeva na hrvatskom (15,3% majka, 14,7% otac) nego na slovenskom uzorku (6,8 % majka, otac 5,2%). Uz strah od razočaranja roditelja koji je značajan prediktor za oba uzorka, percepcija pretjeranog nadzora roditelja je dodatni značajni prediktor na hrvatskom uzorku. Veći broj roditeljskih aspekata povezanih s ekstrinzičnom motivacijom u hrvatskom uzorku podržava ranije nalaze o snažnijem utjecaju obitelji na motivaciju hrvatskih studenata u usporedbi sa slovenskima.

Intrinzični karijerni ciljevi su, također, u većoj mjeri objašnjeni uz pomoć skala individuacije na hrvatskom nego na slovenskom uzorku (u slovenskom uzorku niti jedan prediktor nije značajan). Samostalno odlučivanje u odnosu s roditeljima pokazalo se važnim za intrinzičnu motiviranost hrvatskih, ali ne i slovenskih studenata. Odnosi u slovenskim obiteljima su vrlo podržavajući (Rener i sur., 2006) i manje konfliktni (Flere i sur., 2013) nego u hrvatskim obiteljima. U skladu s tim, slovenski studenti vjerojatno, u većoj mjeri nego hrvatski studenti, imaju mogućnost roditeljske podrške u procesu

donošenja odluka, a da pri tome istovremeno donose odluke koje reflektiraju njihove osobne interese.

Situacija je nešto drugačija kada je riječ o karijernom optimizmu. Postotak objašnjene varijance je, suprotno očekivanjima, veći u slovenskom uzorku. Samostalno odlučivanje u odnosu s majkom i strah od razočaranja oba roditelja aspekti su individuacije povezani s karijernim optimizmom slovenskih studenata, dok nijedan aspekt individuacije nije bio povezan s karijernim optimizmom hrvatskih studenata. S obzirom na konfliktnije odnose u obiteljima (Flere i sur., 203) i pretpostavku o manje demokratskom tipu podrške u obiteljima slabijeg socioekonomskog statusa (Raboteg-Šarić, 2014), moguće je kako hrvatski mladi imaju izraženiji motiv samozaštite. Na taj način rade na očuvanju pozitivnih aspekata pojma o sebi (Sedikides, Skowronski i Gaertner, 2004) i umanjuju negativne emocije koje su posljedica kontrolirajućeg roditeljstva. Konkretnije, možda u konstruiranju uvjerenja o samoeфикаsnosti koriste više izvora, primjerice prijatelje, partnere, dosadašnja postignuća i druge.

Postotak objašnjene varijance svih kriterijskih varijabli, na oba uzorka, je konzistentno veći kada je riječ o individuaciji u odnosu s majkom u usporedbi s individuacijom u odnosu s ocem što potvrđuje našu hipotezu koju smo temeljili na nalazima koji svjedoče o većoj majčinoj uključenosti u odgoj djece (Burger, 1975). Detaljnije, za intrinzične karijerne ciljeve doprinos objašnjenjima varijanci individuacije u odnosu s ocem nije statistički značajan ni u slovenskom ni u hrvatskom uzorku, dok je doprinos individuacije u odnosu s majkom značajan u oba uzorka. Kada govorimo o karijernom optimizmu, manji strah od razočaranja oca povezan je s izraženijim optimizmom, dok je u slučaju odnosa s majkom statistički značajnu ulogu igralo i samostalno odlučivanje, odnosno preuzimanje odgovornosti. Oni koji su više samostalno odlučivali u odnosu s majkom su ujedno bili i više karijerno optimistični. S obzirom na percepciju majke kao više kontrolirajućeg roditelja (Burger, Lamp i Rogers, 1975; Stephens, 2009), ne čudi da je osamostaljivanje važnije kada je riječ o odnosu s majkom nego s ocem, odnosno osamostaljivanje u odnosu s majkom vjerojatno u većoj mjeri doprinosi osjećaju samoeфикаsnosti koji se onda reflektira i u karijernom području.

Demografske varijable su najveći doprinosna oba uzorka (uz podjednak postotak

objašnjene varijance) imale u objašnjenju intrinzičnih karijernih ciljeva. Valja napomenuti kako, sukladno rezultatima analiza varijance, doprinos dobi, za razliku od doprinosa spola, nije bio statistički značajan.

Metodološka ograničenja i smjernice za buduća istraživanja

Na hrvatskom uzorku prikupljene su studentske samoprocjene njihovog financijskog statusa, pri čemu su studenti zamoljeni da u obzir uzmu sve dostupne izvore financiranja, no podaci za slovenski uzorak nedostaju. Bilo bi poželjno u budućim istraživanjima uključiti navedenu ili neku sličnu varijablu te na taj način dobiti jasniju sliku o povezanosti socioekonomskog statusa i karijernih varijabli.

Dalje, s obzirom na problem interkorelacija prediktora u sadašnjem modelu, u nekim regresijskim analizama je značajan postotak varijance objašnjen aspektima individuacije, no ne može se sa sigurnošću reći koliki je doprinos svakog pojedinačnog aspekta. Stoga je potrebno razmotriti usmjeravanje ili na samo dva aspekta individuacije (npr. jedan povezan s kontrolirajućim roditeljstvom i jedan s roditeljstvom koje podupire autonomiju) ili pak na neki kompozit aspekata individuacije.

Također, visoke aritmetičke sredine na varijabli intrinzičnih karijernih ciljeva za obje države mogu ukazivati na socijalno poželjno odgovaranje. To je problem u slučaju pojedinačnih uzoraka, ali i u slučaju usporedbe uzoraka ako je izraženo u različitoj mjeri što je mogao biti slučaj kada je riječ o samostalnom odlučivanju ili pak intrinzičnim ciljevima.

U ispitivanju dobnih razlika bolji pristup bi možda bio prikupiti podatke o godini studija, a ne o kronološkoj dobi. Naime, prijelaz s fakulteta na tržište rada je posebno stresan, stoga bi nam, umjesto podjele na mlađe i starije studente, relevantnija mogla biti podjela na one koji su na početnim i završnim godinama studija, odnosno najmlađe i najstarije studente.

Još jedna važna metodološka stavka jest ujednačavanje uzoraka po demografskim varijablama. Činjenica da su mlađi studenti zastupljeniji u hrvatskom uzorku mogla se odraziti na ispitivane varijable. Primjerice, na percepciju nadzora roditelja hrvatskih

studenata čineći je izraženom više nego što zaista jest ili izjednačavajući hrvatske i slovenske studente u karijernom optimizmu.

Metodološka sugestija je i uvođenje dodatne mjere individuacije. Roditeljske procjene bi možda pomogle u objašnjenju dobivenih nalaza ako uzmemo u obzir to da često nije jasno u kojoj mjeri su studentske percepcije iskrivljene, odnosno koliko odgovaraju objektivnoj autonomnosti studenata. To posebice postaje problem ako se stupanj iskrivljenosti percepcije razlikuje među uzorcima.

Nadalje, važno je i pitanje vanjske valjanosti, odnosno generalizacije nalaza na cjelokupnu populaciju mladih na prijelazu u odraslost. Naime, u obradu podataka su uključeni oni ispitanici koji su odgovarali za oba (biološka ili nebiološka) roditelja, stoga je pitanje koje ostaje neodgovoreno kako bi život u jednoroditeljskim obiteljima utjecao na karijernu motivaciju i stavove. Lošija financijska situacija u jednoroditeljskim obiteljima (Raboteg-Šarić, 2014), ali i drugi čimbenici povezani s njima, primjerice manje izražen osjećaj sigurnosti (Taylor, 2002) bi mogli utjecati na karijerne ciljeve te optimizam. Isto tako, oni studenti koji su uz fakultet imali i honorarni posao u ovom slučaju čine neznatan dio uzorka. S obzirom na to da je moguće da bi njihovo radno iskustvo utjecalo na ispitivane karijerne varijable, bilo bi zanimljivo istražiti i tu skupinu. Naime, utjecaj nepovoljnijeg ekonomskog položaja na njih bi možda bio izraženiji te bi u tom slučaju hrvatski mladi na prijelazu u odraslost koji su zaposleni mogli biti više usmjereni na ekstrinzične motive, primjerice sigurnost posla. Varijabla stanovanja je također važna za proučavanje. Većinu slovenskog, ali i hrvatskog uzorka, čini skupina onih koji u potpunosti ili bar djelomično žive s roditeljima, stoga ju nismo uključivali u analize kao kontrolnu varijablu. No, i dalje ostaje pitanje kakvi bi rezultati bili da je u uzorku zastupljeniji dio mladih na prijelazu u odraslost koji žive sami. Pregledom literature ustanovljeno je kako je samostalni život povezan s većim samooslanjanjem i povezanošću s majkom (Zupančič i sur., 2014) te optimizmom i izraženijim kritičkim mišljenjem (Timmons, 2014). S obzirom na razvojni zadatak uspostavljanja intimnosti nasuprot izolaciji, intimni partneri i prijatelji su također značajan, ako ne i snažniji izvor utjecaja na odluke mladih odraslih, stoga bi i to bilo važno istražiti.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike između hrvatskih i slovenskih studenata u individuaciji, karijernim ciljevima i optimizmu te ispitati razlike u doprinosu individuacije u objašnjavanju navedenih karijernih varijabli na hrvatskom i slovenskom uzorku.

Hipoteze o nacionalnim, spolnim i dobnim razlikama su djelomice potvrđene, međutim statistički značajni efekti nisu utvrđeni za sve zavisne varijable, niti u slučaju oba roditelja. Potvrđeno je kako hrvatski studenti imaju izraženiju percepciju nadzora svojih roditelja nego slovenski studenti, studenti više samostalno odlučuju i u većoj mjeri preuzimaju odgovornost u odnosu s majkom nego studentice, dok studentice više strahuju od razočaranja roditelja i imaju izraženiju intrinzičnu karijernu motivaciju nego studenti. Suprotno očekivanjima, hrvatski studenti samostalnije odlučuju i preuzimaju odgovornost te su više intrinzično motivirani od slovenskih studenata. S obzirom na veličinu efekata i moguća objašnjenja ovih nalaza, međunacionalne razlike poželjno je dodatno istražiti.

Što se drugog cilja tiče, potvrđene su tri od četiri hipoteze. Doprinos individuacije ekstrinzičnim i intrinzičnim karijernim ciljevima je izraženiji u hrvatskom uzorku, dok je u slovenskom uzorku on izraženiji kada je kriterijska varijabla karijerni optimizam. Potvrđena je i hipoteza o većem doprinosu individuacije u odnosu s majkom, u usporedbi s individuacijom u odnosu s ocem, objašnjenju varijance karijerne motivacije i karijernog optimizma u oba uzorka.

Unatoč metodološkim ograničenjima i nalazima koji zahtijevaju daljnje istraživanje, ovaj rad doprinosi razumijevanju nedovoljno istraženog razdobljaprijelaza u odraslost, a posebnost mu je i usmjeravanje na utjecaj mikro i makro sustava na karijernu motivaciju mladih.

POPIS LITERATURE

- Amabile, T. M., Hill, K. G., Hennessey, B. A. i Tighe, E. M. (1994). The Work Preference Inventory: Assessing Intrinsic and Extrinsic Motivational Orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 950-967.
- Arnett, J. J. (2015). Socialization in Emerging Adulthood. From the Family to the Wider World, from Socialization to Self-Socialization. U: Grusec, J. E. i Hastings, P. D. (Ur.), *Handbook of socialization: Theory and research* (str. 85-108). New York, NY: The Guilford Press.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for?. *Child Development Perspectives*, 1(2), 68-73. doi:10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x.
- Arnett, J. J. (2004a). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York, NY, US: Oxford University Press.
- Arnett, J.J. (2004b). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach (2nd edition)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. doi:10.1037/0003-066X.55.5.469.
- Arnett, J. J. i Schwab, J. (2012). *The Clark University poll of emerging adults: Thriving, struggling, & hopeful*. Worcester, MA: Clark University. <https://www.clarku.edu/clark-poll-emerging-adults/pdfs/clark-university-poll-emerging-adults-findings.pdf>
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. i Pastorelli, C. (2001). Self-Efficacy Beliefs as Shapers of Children's Aspirations and Career Trajectories. *Child Development*, 72(1), 187-206. doi: 10.1111/1467-8624.00273.
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319. doi: 10.1111/j.1467-8624.1996.tb01915.x.
- Bartholomew, K. i Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 61(2), 226-244. doi:10.1037/0022-3514.61.2.226.
- Bendikas, E. A. (2010). *Do helicopter parents cause turbulence for their offspring? Implications of parental psychological control for college students' adjustment*. Oxford: Miami University Psychology Department.

- Boštjančič, E. i Bajec, B. (2011). Karierno odločanje in predstave študentov o bodočem delovnem mestu. U: Puklek Levpušček, M. i Zupančič, M. (Ur.), *Študenti na prehodu v odraslost* (str. 153-190). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Burger, G. K., Lamp, R. E. i Rogers, D. (1975). Developmental trends in children's perceptions of parental child-rearing behavior. *Developmental Psychology*, 11(3), 391. doi:10.1037/h0076587.
- Buss, D. M. (2012). *Evolucijska psihologija - Nova znanost o umu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Chao, G. T. i Gardner, F. D. (2008). *Young Adults at Work: What They Want, What They Get and How to Keep Them*. <http://ceri.msu.edu/publications/pdf/yadultswk3-26-09.pdf>.
- Colarusso, C. A. (1992). *Child and Adult Development: A Psychoanalytic Introduction for Clinician*. New York, NY: Springer Science + Business Media.
- Colarusso, C. A. (1990). The third individuation: The effect of biological parenthood on separation-individuation processes in adulthood. *Psychoanalytic Study of the Child*, 45, 179-194.
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L. i Whitbeck, L. B. (1993). Family economic stress and adjustment of early adolescent girls. *Developmental Psychology*, 29(2), 206-219. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.29.2.206>.
- Domenico, D. M. i Jones, K. H. (2006). Career Aspirations of Women in the 20th Century. *Journal of Career and Technical Education*, 22(2), 1-7.
- Eagly, A. (1987). *Sex differences in social behavior: A social role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Flere, S., Klanjšek, R., Lavrič, M., Kirbiš, A., Tavčar Krajnc, M., Divjak, M., . . . Naterer, A. (2013). *Slovenian YOUTH 2013: Living in times of disillusionment, risk and precarity*. Maribor i Zagreb: Center for the Study of Post-Yugoslav Societies (CEPYUS) i Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).
- Gilligan, C. (1984). *In a different voice*. Place of publication not identified: Harvard University.
- Greenhaus, J. H., Callanan, G. A. i Godshalk, V. M. (2000). *Career management*. Orlando: Harcourt College Publishers.

- Grolnick, W. S. i Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal Of Educational Psychology*, 81(2), 143-154. doi: 10.1037/0022-0663.81.2.143.
- Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A. i Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize: Prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Friedrich Ebert Stiftung. <http://www.fes.hr/E-books/pdf/MLADI%20U%20VREMENU%20KRIZE.pdf>.
- Komidar, L., Zupančič, M., Sočan, G. i Puklek Levpušček, M. (2013). Development and Construct Validation of the Individuation Test for Emerging Adults (ITEA). *Journal of Personality Assessment*, 96(5), 503-14. doi: 10.1080/00223891.2013.850703.
- Kračun, D. (2005). Tranzicija, stabilizacija i ekonomski rast: iskustvo Slovenije. *Ekonomski pregled*, 56(3-4), 145-162.
- Kruse, J. i Walper, S. (2008). Types of individuation in relation to parents: Predictors and outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 390-400. doi: 10.1177/0165025408093657.
- Middleton, E. B. i Loughhead, T. A. (1993). Parental influence on career development: An integrative framework for adolescent career counseling. *Journal Of Career Development*, 19(3), 161-173. doi: 10.1007/BF01353275.
- Moreno Mínguez, A., López Peláez, A. i Segado Sánchez-Cabezudo, S. (2012). *The Transition to Adulthood in Spain: Economic Crisis and Late Emancipation*. http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/laCaixaFoundation/vol34_en.pdf.
- Puklek Levpušček, M., Gril, A. (2010). Patterns of individuation in slovenian adolescents and their relationship with adolescents' perceptions of parents, friends and teachers. *Behavioral Psychology / Psicología Conductual*, 18(1), 119-138.
- Raboteg-Šarić, Z. (2014). Produžena adolescencija: socijalni kontekst odrastanja, promjene u obiteljskim odnosima i posljedice za razvoj mladih. U: Biščan, F., Kovač Vrana, V., Ivanež, M. i Kovič O. (Ur.), *Zbornik radova 10. Međunarodnog stručnog skupa „Knjižnica – središta znanja i zabave“* (str. 37-46). Karlovac i Novo Mesto: Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ i knjižnica Ivana Jarca Novo mesto.
- Robila, M. (2004). Families in Eastern Europe. *Contemporary Perspectives in Family Research*, 5, 1–14. doi:10.1016/S1530-3535(04)05001-0.
- Rottinghaus, P. J., Day, S. X. i Borgen, F. H. (2005). The Career Futures Inventory: A measure of career-related adaptability and optimism. *Journal of Career Assessment*, 13(1), 3-24

- Rottinghaus, P. J. (2004). Assessing career optimism and adaptability: toward the construct validation of the Career Futures Inventory. *Retrospective Theses and Dissertations*. Paper 1120. Iowa: Iowa State University. <http://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2119&context=rtd>.
- Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54-67. doi:10.1006/ceps.1999.1020.
- Salmela-Aro, K., Aunola, K. i Nurmi, J. E. (2007). Personal Goals During Emerging Adulthood: A 10-Year Follow-Up. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 690–715. doi:10.1177/0743558407303978.
- Sedikides, C., Skowronski, J. J. i Gaertner, L. (2004). Self-enhancement and self-protection motivation: From the laboratory to an evolutionary context. *Journal of Cultural and Evolutionary Psychology*, 2(1-2), 61-79.
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L., Holtom, B. C. i Pierotti, A. J. (2013). Even the Best Laid Plans Sometimes Go Askew: Career Self-Management Processes, Career Shocks, and the Decision to Pursue Graduate Education. *Journal of Applied Psychology*, 98(1), 169 –182. doi: 10.1037/a0030882.
- Sindik, J., Furjan Mandić, G., Schiefler, B. i Kondrič, M. (2013). Differences in the structure of motivation for participation in sport activities among sport students in three countries. *Kinesiology Slovenica*, 19(1), 14–31.
- Smollar, J. i Youniss, J. (1989). Transformations in Adolescents' Perceptions of Parents. *International Journal of Behavioral Development*, 12(1), 71-84.
- Sneed, J. R, Johnson, J. G., Cohen, P., Gilligan, C., Chen, H., Crawford, T. N. i Kasen, S. (2006). Gender differences in the age-changing relationship between instrumentality and family contact in emerging adulthood. *Developmental Psychology*, 42(5), 787-97. doi: 10.1037/0012-1649.42.5.787.
- Stephens, M. A. (2009). Gender Differences in Parenting Styles and Effects on the Parent-Child Relationship. *University Honors Program*. <https://digital.library.txstate.edu/handle/10877/3300>.
- Švab, A., Renner, T. i Kuhar, M. (2012). Behind and beyond Hajnal's line: families and family life in Slovenia. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(3), 419-437.
- Taylor, R., David, A.K., Fields, S.A., Phillips, D.M., Scherger, J.E. (2003). *Family Medicine: Principles and practice*. New York: Springer-Verlag.
- Timmons, L. (2014). *The uncritical commute: The impact of students' living situations while at university*. Student undergraduate research project. Glasgow: University of Glasgow.

- U. S. Bureau of Labor Statistics (2013). *Women in the Labor Force: A Data Book*.
<http://www.bls.gov/cps/wlf-databook-2012.pdf>.
- Van Riel, R. (2015). *Effect of Motivational Orientation on Work Meaning*. Neobjavljeni diplomski rad. University of Twente: Enschede.
- Whiston, S. C. i Keller, B. K. (2004). The Influences of the Family of Origin on Career Development: A Review and Analysis. *The Counseling Psychologist*, 32(4), 493-568. doi:10.1177/0011000004265660.
- Yu, W. (2015). Placing Families in Context: Challenges for Cross-National Family Research. *Journal of Marriage & Family*, 77(1), 23-39.
- Zupančič, M. (2011). Razvojno obdobje prehoda v odraslost – temeljne značilnosti. U: Puklek Levpušček, M. i Zupančič, M. (Ur.), *Študenti na prehodu v odraslost* (str. 9-37). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Zupančič, M., Komidar, L. i Puklek Levpušček, M. (2014). Individuation in Slovene emerging adults: Its associations with demographics, transitional markers, achieved criteria for adulthood, and life satisfaction. *Journal Of Adolescence*, 37(8), 1421-1433. doi:10.1016/j.adolescence.2014.03.01.

Prilog 1

Cronbach alfa koeficijenti pouzdanosti za subskale individuacije u odnosu s majkom i ocem, na hrvatskom i slovenskom uzorku

Aspekti individuacije	Hrvatska	Slovenija
Pretjeran nadzor majke	.92	.90
Pretjeran nadzor oca	.88	.86
Samostalno odlučivanje u odnosu s majkom	.83	.83
Samostalno odlučivanje u odnosu s ocem	.81	.81
Strah od razočaranja majke	.83	.88
Strah od razočaranja oca	.86	.88

Prilog 2

Osnovni deskriptivni pokazatelji pretjeranog nadzora majke ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	2.8	0.99	2.8	0.98	2.8	0.98
	Stariji	2.7	0.80	2.7	1.00	2.7	0.91
	Prosjeck	2.8	0.91	2.8	0.99	2.8	0.95
Slovenija	Mlađi	2.6	0.89	2.4	0.81	2.5	0.85
	Stariji	2.4	0.83	2.5	1.01	2.4	0.93
	Prosjeck	2.5	0.86	2.4	0.93	2.5	0.89
Ukupno	Mlađi	2.7	0.95	2.7	0.94	2.7	0.94
	Stariji	2.6	0.83	2.6	1.01	2.6	0.93
	Prosjeck	2.6	0.89	2.6	0.97	2.6	0.94

Prilog 3

Osnovni deskriptivni pokazatelji samostalnog odlučivanja u odnosu s majkom ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	3.9	0.62	3.6	0.80	3.7	0.73
	Stariji	3.9	0.61	3.7	0.83	3.8	0.74
	Prosjeck	3.9	0.62	3.6	0.81	3.7	0.73
Slovenija	Mlađi	3.7	0.69	3.6	0.77	3.6	0.73
	Stariji	3.8	0.66	3.5	0.77	3.6	0.74
	Prosjeck	3.8	0.68	3.5	0.77	3.6	0.74
Ukupno	Mlađi	3.8	0.66	3.6	0.78	3.7	0.73
	Stariji	3.8	0.64	3.6	0.81	3.7	0.74
	Prosjeck	3.8	0.65	3.6	0.79	3.7	0.74

Prilog 4

Osnovni deskriptivni pokazatelji straha od razočaranja majke ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	2.9	0.78	3.4	0.73	3.2	0.79
	Stariji	3.0	0.75	3.1	0.84	3.0	0.80
	Prosjek	3.0	0.77	3.3	0.79	3.1	0.79
Slovenija	Mlađi	2.8	0.77	3.3	0.79	3.1	0.81
	Stariji	2.7	0.80	3.3	0.93	3.0	0.92
	Prosjek	2.7	0.79	3.3	0.87	3.0	0.87
Ukupno	Mlađi	2.9	0.77	3.4	0.75	3.1	0.79
	Stariji	2.8	0.79	3.2	0.89	3.0	0.87
	Prosjek	2.9	0.78	3.3	0.83	3.1	0.83

Prilog 5

Osnovni deskriptivni pokazatelji pretjeranog nadzora oca ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	2.2	0.79	2.1	0.78	2.2	0.78
	Stariji	2.1	0.77	2.1	0.67	2.1	0.72
	Prosjek	2.2	0.78	2.1	0.74	2.1	0.76
Slovenija	Mlađi	1.9	0.77	1.9	0.67	1.9	0.72
	Stariji	1.9	0.69	1.9	0.63	1.9	0.66
	Prosjek	1.9	0.73	1.9	0.64	1.9	0.68
Ukupno	Mlađi	2.1	0.79	2.0	0.75	2.1	0.77
	Stariji	2.0	0.73	2.0	0.65	2.0	0.69
	Prosjek	2.1	0.77	2.0	0.70	2.0	0.73

Prilog 6

Osnovni deskriptivni pokazatelji samostalnog odlučivanja u odnosu s ocem ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	3.9	0.62	3.7	0.76	3.8	0.69
	Stariji	3.7	0.72	3.8	0.74	3.8	0.73
	Prosjeak	3.8	0.66	3.8	0.75	3.8	0.71
Slovenija	Mlađi	3.6	0.73	3.7	0.87	3.7	0.80
	Stariji	3.9	0.66	3.8	0.68	3.8	0.67
	Prosjeak	3.8	0.70	3.8	0.76	3.8	0.73
Ukupno	Mlađi	3.8	0.68	3.7	0.80	3.8	0.74
	Stariji	3.8	0.69	3.8	0.71	3.8	0.70
	Prosjeak	3.8	0.68	3.8	0.76	3.8	0.72

Prilog 7

Osnovni deskriptivni pokazatelji straha od razočaranja oca ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	2.9	0.81	3.1	0.93	3.0	0.88
	Stariji	2.9	0.83	3.1	0.85	3.0	0.85
	Prosjeak	2.9	0.81	3.1	0.90	3.0	0.86
Slovenija	Mlađi	2.7	0.86	3.0	1.00	2.8	0.94
	Stariji	2.6	0.75	3.1	0.81	2.9	0.81
	Prosjeak	2.7	0.80	3.0	0.89	2.9	0.87
Ukupno	Mlađi	2.8	0.83	3.0	0.96	2.9	0.90
	Stariji	2.7	0.79	3.1	0.82	2.9	0.83
	Prosjeak	2.8	0.81	3.1	0.89	2.9	0.87

Prilog 8

Osnovni deskriptivni pokazatelji ekstrinzičnih karijernih ciljeva ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	3.4	0.81	3.6	0.82	3.5	0.82
	Stariji	3.5	0.82	3.5	0.87	3.5	0.85
	Prosjeak	3.4	0.81	3.6	0.84	3.5	0.83
Slovenija	Mlađi	3.4	0.90	3.5	0.93	3.5	0.91
	Stariji	3.4	0.80	3.5	0.86	3.5	0.83
	Prosjeak	3.4	0.84	3.5	0.88	3.5	0.87
Ukupno	Mlađi	3.4	0.84	3.6	0.87	3.5	0.86
	Stariji	3.4	0.81	3.5	0.86	3.5	0.84
	Prosjeak	3.4	0.83	3.6	0.86	3.5	0.85

Prilog 9

Osnovni deskriptivni pokazatelji intrinzičnih karijernih ciljeva ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	4.2	0.77	4.5	0.51	4.4	0.67
	Stariji	4.3	0.68	4.7	0.38	4.5	0.58
	Prosjeak	4.2	0.74	4.6	0.47	4.4	0.64
Slovenija	Mlađi	4.1	0.67	4.5	0.53	4.3	0.63
	Stariji	4.2	0.66	4.6	0.51	4.4	0.61
	Prosjeak	4.1	0.66	4.5	0.52	4.3	0.62
Ukupno	Mlađi	4.2	0.73	4.5	0.52	4.3	0.65
	Stariji	4.2	0.67	4.6	0.46	4.4	0.60
	Prosjeak	4.2	0.70	4.6	0.49	4.4	0.63

Prilog 10

Osnovni deskriptivni pokazatelji karijernog optimizma ovisno o državnoj pripadnosti, spolu i dobi

Država	Dob	Muškarci		Žene		Ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Hrvatska	Mlađi	3.7	0.66	3.4	0.66	3.6	0.67
	Stariji	3.5	0.69	3.6	0.86	3.6	0.78
	Prosjek	3.6	0.68	3.5	0.75	3.6	0.72
Slovenija	Mlađi	3.6	0.66	3.7	0.68	3.6	0.67
	Stariji	3.6	0.60	3.4	0.76	3.5	0.70
	Prosjek	3.6	0.63	3.5	0.74	3.6	0.69
Ukupno	Mlađi	3.6	0.66	3.5	0.68	3.6	0.67
	Stariji	3.6	0.64	3.5	0.81	3.5	0.73
	Prosjek	3.6	0.65	3.5	0.74	3.6	0.70

Prilog 11

F-omjeri i *p*-vrijednosti jednostavnih i interakcijskih efekata za sve istraživačke varijable

		država	spol	dob	država x spol	država x dob	spol x dob	država x spol x dob
Pretjeran nadzor-majka	<i>F</i> (1,573)	14.772	0.09	0.64	0.49	0.00	0.29	0.59
	<i>p</i>	.000	.769	.424	.483	.954	.591	.443
Samostalno odlučivanje majka	<i>F</i> (1,573)	3.83	13.34	0.62	0.03	0.31	0.01	2.43
	<i>p</i>	.050	.000	.430	.853	.578	.919	.119
Strah od razočaranja-majka	<i>F</i> (1,573)	1.66	34.17	2.95	3.51	0.07	0.68	3.58
	<i>p</i>	.198	.000	.086	.062	.790	.409	.059
Pretjeran nadzor-otac	<i>F</i> (1,573)	15.68	0.95	0.58	0.07	0.60	0.06	0.02
	<i>p</i>	.000	.331	.448	.794	.439	.813	.896
Samostalno odlučivanje-otac	<i>F</i> (1,573)	0.21	0.02	1.05	0.07	2.64	0.12	2.81
	<i>p</i>	.644	.896	.306	.797	.105	.726	.095
Strah od razočaranja-otac	<i>F</i> (1,573)	3.30	16.01	0.01	0.75	0.00	0.53	0.35
	<i>p</i>	.070	.000	.941	.386	.993	.466	.556
Ekstrinzični karijerni ciljevi	<i>F</i> (1,567)	0.70	3.26	0.02	0.00	0.00	0.18	1.56
	<i>p</i>	.402	.072	.901	.962	.979	.672	.212
Intrinzični karijerni ciljevi	<i>F</i> (1,565)	3.81	54.38	3.04	0.04	0.01	0.96	0.37
	<i>p</i>	.051	.000	.082	.835	.912	.328	.542
Karijerni optimizam	<i>F</i> (1,570)	0.04	1.23	0.82	0.02	0.81	0.11	7.58
	<i>p</i>	.841	.268	.366	.895	.370	.743	.010

Prilog 12

Tablica interkorelacija prediktora i kriterija za hrvatski i slovenski uzorak

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Spol	1	.08	.02	-.16**	.19**	-.05	-.02	.13*	.10	.28**	-.07
2	Dob	-.00	1	-.02	.07	-.14*	-.09	-.04	-.07	-.04	.09	.00
3	Pretjeran nadzor-majka	-.03	-.02	1	.14*	.33**	.43**	.22**	.11	.31**	-.04	-.09
4	Samostalno odlučivanje majka	-.18**	.12*	-.03	1	-.28**	.02	.59**	-.08	-.03	.19**	.13**
5	Strah od razočaranja-majka	.31**	-.11	.30**	-.36**	1	.29**	-.15*	.65**	.35**	.03	-.14*
6	Pretjeran nadzor-otac	-.03	-.02	.42**	-.17**	.24**	1	-.08	.36**	.28**	-.06	-.06
7	Samostalno odlučivanje-otac	.01	.18**	-.05	.62**	-.10	-.17**	1	-.24**	-.06	.11	.03
8	Strah od razočaranja-otac	.21**	-.04	.23**	-.28**	.63**	.41**	-.30**	1	.36**	.08	-.02
9	Ekstrinzični karijerni ciljevi	.08	.08	.09	-.12*	.28**	.20**	-.04	.20**	1	.10	.09
10	Intrinzični karijerni ciljevi	.31**	.07	-.14*	.07	-.02	-.10	.11	.01	.06	1	.27**
11	Karijerni optimizam	-.07	-.06	-.16**	.20**	-.25**	-.12*	.04	-.22**	.08	.22**	1

Bilješka: korelacije na hrvatskom uzorku nalaze se iznad dijagonale, a na slovenskom ispod dijagonale.